

Slutrapport

Återrapportering av ekonomiskt stöd till lokalt brottsförebyggande projekt

Det sker mycket brottsförebyggande arbete runtom i landet, både som projekt och i den löpande verksamheten. Några av dessa insatser har kunnat genomföras med hjälp av ekonomiskt stöd från Brottsförebyggande rådet (Brå). Arbetet dokumenteras och efter insatsen lämnas en slutrapport till Brå.

Erfarenheterna från de olika projekten är många gånger intressanta för andra som arbetar med brottsförebyggande arbete och därför publicerar Brå ett urval av rapporterna på myndighetens webbplats.

För sakuppgifter och slutsatser står respektive författare eller organisation.

Fler rapporter finns att ladda ner på www.bra.se/lokaltarbete

Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper
Avdelningen för sociala studier

Lars Bergström
Annika Rudqvist

Mansfrid

En utvärdering av behandling för män
som dömts för våld i nära relationer

Arbetsrapport

Oktober 2006

Lars Bergström
Annika Rudqvist

Mansfrid

En utvärdering av behandling för män
som dömts för våld i nära relationer

Arbetsrapport

Oktober 2006

Lars Bergström och Annika Rudqvist. Mansfrid - *En utvärdering av behandling för män som dömts för våld i nära relationer*

Arbetsrapport oktober 2006

© Författaren

Distribution:

Karlstads universitet

Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper

Avdelningen för sociala studier

651 88 Karlstad

Tfn 054-700 10 00 vx

www.kau.se

Tryck: Universitetstryckeriet, Karlstad 2006

Förord

En förfrågan om utvärdering från en engagerad projektledare startade en process som långsamt – alltför långsamt skulle leda fram till en rapport. En utvärdering som i sin första planering såg förhållandevis enkel ut skulle utveckla sig till något oväntat komplicerat.

Studiens huvudsakliga finansör, Brottsförebyggande rådet (Brå) uttryckte tydligt i sitt beslut om forskningsmedel att studiens huvudsyfte var att se på effekterna av de berörda verksamheternas arbete. Vi valde därför att göra den beskrivande delen mindre omfattande än vad som ursprungligt planerats. Vidare kunde vi se att det fanns få effektstudier gjorda på området och i Sverige fann vi ingen alls.

Kanske var det vi forskare som felbedömde situationen. Det är så lätt att tro att ett samhällsproblem som engagerar många, såväl individer som organisationer, och som dessutom har ett politiskt intresse skulle ha goda möjligheter att engagera andra och ge forskningsprocessen goda förutsättningar.

Verkligheten skulle visa sig vara en annan, fylld av hinder, formella och emotionella och inte minst praktiska. Kanske var det bra, även de som begår brott och bestraffas har rättigheter och skydd som alla andra, även om brottet tillhör de brottstyper som är mest avskydda i den allmänna opinionen. Skyddet har visat sig fungera. Å andra sidan kan det betyda att viktig kunskap för förändring av inte önskvärda tillstånd inte kan tas fram utan att gå runt formella bestämmelser eller tumma på etiska principer. Skall en förändring av oönskade situationer i samhället kunna uppnås på kunskapens grund måste också så kallad känslig forskning kunna utföras.

Detta lilla och begränsade projekt har tydligt visat på denna problematik. Efter avslutat arbete tycker vi ända att vi har något att erbjuda, även om vi önskar att vi kunnat ge mer. Dels visar resultaten att behandling av män som begår våld mot kvinnor i nära relationer fungerar, under vissa förutsättningar bättre än under andra, dels visar rapporten på nödvändigheten av en mer utvecklad och omfattande forskning på området för att kunna täcka behovet av kunskap i det svenska samhället när det gäller ett världsomfattande problem.

Till vår glädje har vi sett att resultaten av vårt arbete har använts av andra redan innan rapporten utkommit.

Slutligen vill vi tacka Brottsförebyggande rådet för ekonomiskt stöd. Vi vill också tacka de personer vid de i studien ingående verksamheterna som ställt sin tid sin kunskap till förfogande.

Karlstad i oktober

Lars Bergström

Annika Rudqvist

Innehåll

1. Mansfrid	3
1.1 Ett beskrivnings- och utvärderingsprojekt	3
1.2 Mansfrid, ett projekt med förhinder	4
1.3 Varför denna studie?	4
1.4 En begreppsförklaring	5
2. Tidigare studier	7
2.1 Svenska studier	7
2.2 Utländska studier	7
3.1 Basorganisationen	9
3.1.1 Frideborg	9
3.1.2 Utväg	10
3.1.3 Karlfrid	11
3.2 Sammanfattningsvis	12
4. Grupper och gruppleddning	13
4.1 Målsättning med gruppverksamheten	13
4.1.1 Karlfrid	13
4.1.2 Utväg	14
4.1.3 Frideborg	15
4.1.4 Sammanfattningsvis	15
4.2 Tid- och arbetsstruktur	16
4.2.1 Karlfrid	16
4.2.2 Utväg	18
4.2.3 Frideborg	19
4.2.4 Sammanfattningsvis	20
4.3 Terapeutisk grundhållning	22
4.3.1 Karlfrid	22
4.3.2 Utväg	24
4.3.3 Frideborg	25
4.3.4 Sammanfattningsvis	25
4.4 Teorier och teoretiska utgångspunkter	27
4.4.1 Karlfrid	27
4.4.2 Utväg	28
4.4.3 Frideborg	28
4.5 Arbetsmetod och verktyg	29
4.5.1 Likheter	30
4.5.2 Skillnader	35
4.6 Sammanfattningsvis	36
4.6.1 Skillnader	36
4.6.2 Likheter	37
5. En effektstudie	39
5.1 Männen i undersökningsgrupperna	39
5.1.1 Utväg	39
5.1.2 Frideborg	40
5.1.3 Karlfrid	40

5.1.4	Sammanfattningsvis	41
5.2	Männen i kontrollgrupperna.....	42
5.2.1	Utväg	42
5.2.2	Karlfrid	43
5.2.3	Sammanfattningsvis	43
5.3	Samlad bedömning av utfall	44
5.4	Har gruppsamtal som behandling någon effekt?.....	44
5.4.1	Sammanfattningsvis	46
5.5	Männens omdömen av behandlingen	47
5.5.1	Sammanfattningsvis	49
6.	Slutdiskussion.....	51
6.1	Till sist	54
7.	Metoder i undersökningen – för den speciellt intresserade	57
7.1	En studie om organisation och arbetsätt.....	57
7.2	Effektstudie.....	58
7.3	Urvalskriterier och tidsperioder	59
7.4	Tillförlitlighet	59
7.5	Svårigheter i metodfrågan	60
	Litteratur	63
	Bilagor	

1. Mansfrid

Initiativet till denna undersökning kom från verksamheten Karlfrid i Karlstad som 2002 startade med behandlingsgrupper för män dömda för misshandelsbrott i nära relation eller kvinnofridsbrott och där kontraktsvård är en del av påföljden. En naturlig fråga blev snart för de som arbetade med verksamheten – gör vi någon nytta?

1.1 Ett beskrivnings- och utvärderingsprojekt

Från Karlfrids sida togs kontakt med Karlstads universitet för diskussioner om beskrivning/ utvärdering av verksamheten. Under diskussionerna kom också förebilderna för Karlfrid, Frideborg i Norrköping och Utväg i Skövde med då det visade sig att dessa tre verksamheter arbetade på ett likartat sätt och delvis kunde ingå i en jämförande studie. I första hand var det tänkt att studien skulle göras av Karlfrid med Frideborg som jämförelse.

Detta resulterade i en ansökan till Brottsförebyggande rådet för det deskriptiva och i viss mån utvärderande projektet ”Mansfrid” hösten 2003. Medel beviljades och arbetet startade under våren 2004.

Medel söktes också från Kriminalvårdens forskningskommitté som ansåg forskningen intressant men inte av det prioriterade slaget i en ansträngd forskningsekonomi, något som förvånade oss i och med att området mäns våld mot kvinnor ändå är så i blickfånget. Förklaringen vi fick var att alla resurser nu skulle satsas på ett nytt behandlingsprogram, IDAP, varför intresset för de gamla inte var särskilt stort.

Karlstads universitet, avdelningen för social omsorgsvetenskap, beslöt att bidra till studien i form av medarbetares i tjänsten ingående forskningstid samt institutionella resurser.

Snart kom dock förutsättningarna för studien att förändras vilket också betydde fördröjningar. Den positiva förändringen innebar att Utväg såg möjligheter att delta i studien. Genom detta kom studien att få ett större omfång vilket är till fördel då ett kvantitativt moment ingår samtidigt som ytterligare ett exempel tillförs den kvalitativa informationen.

En studie där känsliga personuppgifter skall hanteras ställer många etiska frågor utifrån de forskningsetiska principerna, speciellt om information och samtycke. Den för studien problematiska förändringen bestod i en ny lagstiftning om forskningsetik trädde i kraft den 1 januari 2004.

1.2 Mansfrid, ett projekt med förhinder

Då etikprövning skulle göras uppstod en del frågor och svårigheter, till stor del beroende på att kunskapen om vad den nya lagstiftningen egentligen inte fanns då lagen var i det närmaste oprövad. Detta ledde till osäkerhet om vad som skulle prövas och till stor försiktighet i bedömning om vad som fick göras. Konsekvensen blev att ett godkännande för studien först var beslutat i oktober 2004 och då efter flera omarbetningar av de tänkta undersökningarna, främst när det gällde den del av studien som har utvärderande karaktär. Bland annat kunde inte godkännande ges för intervjuer gällande klienter, bland annat i förhållande till risker i samband med medgivande. Just denna fråga kom också att diskuteras i samband med registerundersökningar gällande känsliga personuppgifter.

Frågorna och planeringssvårigheterna kring den utvärderande delen fick till följd att denna kunde startas först våren 2005, se vidare avsnittet om metod.

Den beskrivande delen kom i huvudsak att genomföras planenligt. Det som inte kunde göras sett från etisk synpunkt var observationsstudier av grupper i arbete. Detta kompensades i viss mån genom utvidgade intervjuer med gruppledare.

1.3 Varför denna studie?

Problemområdet mäns våld mot kvinnor, tidigare ofta missvisande kallat kvinnovåld, har under flera decennier varit en aktuell fråga inom flera vetenskapliga ämnesområden. Mycket har skrivits där författare och forskare på olika sätt beskrivit eller försökt finna förklaringar till detta problem som är såväl globalt som multikulturellt. Att finna litteratur, såväl nationell som internationell är ingen svårighet. Den vetenskapliga karaktären är dock skiftande men området är ändå väldokumenterat med försök till teoretiseringar och olika förklaringsmodeller.

Försöker vi finna kunskaper om vad som skulle kunna göras för att förändra, förebygga och hindra mäns våld mot kvinnor samt förhindra en upprepning om det som inte får hända ändå hänt blir situationen en annan. Det är svårt att finna någon större mängd av samlad kunskap, speciellt på det nationella planet. Därmed är det inte sagt att verksamheter för att förhindra mäns våld mot kvinnor inte finns. En del finns i form av beskrivningar och utvärderingar baserade på fallstudier eller kvalitativa studier. Några effektstudier när det gäller resultat av insatser riktade till män som misshandlar kvinnor i nära relation har vi inte funnit när det gäller svenska förhållanden. Utländska studier finns, främst från England och USA.

I dagsläget är frågan om förebyggande insatser mot mäns våld mot kvinnor och åtgärder riktade till de män som begått våld mot kvinnor mycket aktuell. Debatten har kommit in i det politiska rummet där framtida insatser diskuteras både på central och på lokal nivå. Samtalen finns på den organisatoriska nivån, främst hos kvinnoorganisationer men även hos de organisationer som arbetar med mansfrågor där arbetet mot våld fått ökad prioritet.

Rättsväsendet och kriminalvården står i centrum då det gäller att förhindra upprepningar av det som inte får ske men ändå hänt. Nu sprids en ny behandling, IDAP, ett kognitivt/-beteendeterapeutiskt baserat behandlingsprogram inom kriminalvården, tänkt att ersätta de olika behandlingsmodeller som finns på ett antal platser i Sverige. En anledning sägs vara att finna ett effektivare sätt att arbeta. Vad vi kunnat finna har effektiviteten i det arbetssätt som nu används aldrig prövats och mer problematiskt är att ingen studie heller inte initierats vid metodens införande i den svenska kriminalvården.

Det är en anledning för vår motivering denna studie, vi vill pröva att se effekter av behandling som utförs inom kriminalvårdens område samt att pröva en design för effektstudier. Vi har givetvis inga synpunkter på nya program eller nya idéer. Vi är intresserade av effekter av de behandlingsmodeller som finns, inte minst för att kunna göra jämförande studier senare.

Nu, efter denna studie, har vi lärt oss att detta är ett svårt område att forska på, såväl etiskt och metodiskt som praktiskt. Studien har lett till erfarenheter inför framtida forskning, något vi är glada för.

Denna rapport startar med en kort presentation av verksamheterna. Därefter följer ett avsnitt om verksamheternas teoretiska grund och behandlingsinnehåll. Sedan presenteras ett försök till effektstudie och efterföljande bedömning av resultat. Rapportens sista del är ett förtydligande av de metodiska reflektionerna och valda arbetssätt för de på området speciellt intresserade.

1.4 En begreppsförklaring

De olika påföljder som kan komma ifråga vid misshandels/kvinnofridsbrott har vi inte närmare behandlat utan valt att generellt använda begreppen ”kontraktsvård” och ”föreskrift” synonymt, väl medvetna om att det är juridiska skillnader. Vårt intresse har snarast varit att se på eventuella skillnader i resultat då det gäller män som deltagit i behandling efter juridisk påföljd genom att beslut om detta funnits, det vill säga en reell tvångssituation. Hur förhåller sig resultatet i förhållande till män som efter påföljden fått

erbjudande om behandling men tackat nej? Vi har heller inte tagit hänsyn till om domen lett till fängelse, skyddstillsyn eller olika kombinationer.

Ledorden i arbetet har sålunda varit *dömda män som via "tvång" kommit till behandling* å ena sidan och *dömda män som kunnat välja bort behandling* å den andra.

2. Tidigare studier

En sökning gjordes med mål att finna relevanta studier, det vill säga utvärderingar och uppföljningar inom området. Resultatet blev inte alltför uppmuntrande. Mycket fanns skrivet om mäns våld mot kvinnor men fokus i de flesta studierna hade fokus riktat mot kvinnans situation, sålunda brottsoffret i centrum. Vidare fann vi många skrifter av teoretiserande karaktär om mäns våld mot kvinnor.

När det gällde förövarna, männen var den samlade kunskapen betydligt mindre. Antalet artiklar utan större vetenskapligt värde om mäns våld mot kvinnor är däremot i det närmaste obegränsat.

2.1 Svenska studier

Vid den första sökningen, vid studiens början 2002, hittades endast två utvärderingar, *"Tack vare Frideborg"* (Bolin & Enquist-Bolin 1997), en kvalitativ utvärdering av Frideborg samt *"Våga se – kunna handla"* (Socialstyrelsen), en beskrivning med vissa utvärderande moment av Utväg Skaraborg. Under studiens gång har ytterligare tre utvärderingar av senare datum hittats. Samtliga är baserade på kvalitativa informationer, samlade genom intervjuer med personal och intressenter vid olika verksamheter samt intervjuer med män som är i behandling. En sådan studie har gjorts vid Karlfrid, Karlstad våren 2006, *"Våld i nära relation"* (Lindgren 2006). Någon effektstudie har vi inte kunnat finna i Sverige.

2.2 Utländska studier

I främst England och USA har ett flertal studier gjorts. En engelsk studie *"Changing Violent Men"* (Dobash & Dobash et al 2000) tillsammans med en amerikansk, *"Batterer Intervention System: Issues, outcomes, and recommendations."* (Gondolf 2002) är välkända i Skandinavien och betraktas som pionjärarbeten och har i någon mån påverkat uppläggningsen av detta arbete.

Några effektstudier inom området gjorda i Skandinavien har vi inte funnit. Däremot finns några kvalitativa/deskriptiva studier gjorda i Norge (Alternativ til vold)

Båda är effektstudier med både kvantitativa och kvalitativa ansatser och visar effekter av behandling. Dessa studier har också intresse då de verksamheter som utvärderats har visat

släktskap med dem som omfattas av denna studie. Det bör dock sägas att de båda refererade studierna är mycket omfattande i antal försökspersoner och med ett flertal metodiska ansatser än vad som varit möjligt att genomföra i denna förhållandevis begränsade studie. Även männens partner har ingått i studierna. Exempelvis har Gondolf i sin studie 618 män och deras partner varav 82 % var dömda till någon form av behandling. Tiderna för kontroll varade upp till 48 månader (Gondolf 2002). Dobash & Dobash et al redovisar 122 män och 134 kvinnor i sin studie.

3. Tre verksamheter

Beskrivningen bygger på dokumentstudier samt intervjuer med samordnarna på respektive verksamhet. (se vidare kapitel 7).

3.1 Basorganisationen

Frideborg, Utväg och Karlfrid är tre verksamheter i olika delar i Sverige. De stöder och behandlar män som misshandlat en kvinna som mannen bor eller har bott tillsammans med genom gruppverksamheter. Det är inte bara dömda som deltar i behandlingsverksamheten även om denna undersökning fokuserar på de män som dömts. Män kan komma i kontakt med verksamheterna genom anmälan från polis i samband med ingripande, genom eget eller anhörigs initiativ eller via kriminalvården.

De tre verksamheterna har mycket gemensamt. Den först synliga är att alla tre har en centralgestalt som kallas samordnare och som har en knytning till kriminalvården/frivården genom anställning. Denne man är den som först möter de misshandlande männen och där det första och avgörande sker som består i att bygga upp det viktiga förtroende som är en förutsättning för allt mänskligt förändringsarbete. Vi kan sedan kalla det socialpedagogik, behandling, samtalsgrupper eller påverkansprogram men finns inte förtroendet som leder till en allians om arbete för förändring (Hill 2005) kommer arbetet sannolikt att misslyckas.

Vad är det samordnaren har bakom sig i form av den organisation som mannen möter? Nedan följer en kort beskrivning av de tre verksamheterna.

3.1.1 Frideborg

Frideborg i Norrköping startades 1994. Inspirationen hämtades från den norska organisationen ”Alternativ til vold” som startade 1987, (Råkil m fl 2002) den första organisationen inom området i Norden. Efter hand har det blivit ett samarbetsprojekt med många intressenter, Kriminalvården, landstinget och flera kommuner som är med och finansierar verksamheten. Vidare finns andra organisationer som är medverkande men inte finansierare, polisen, åklagarmyndigheten, kvinnojourer med flera.

Vid Frideborg finns fler verksamhetsområden som riktar sig till såväl till männen som utövar våld, till kvinnorna som brottsoffer och vidare sedan sex år tillbaka även till barn i familjer där våldet förekommer. Det finns sålunda tre samordnare, en för varje

verksamhetsområde. Varje område arbetar för sig i den meningen att det inte finns krav på att alla i en familj skall delta. En kvinna kan få stöd utan att mannen samtidigt har kontakt med Frideborg. Allt arbete sker på den enskildes nivå, familjesamtal eller parsamtal förekommer inte som arbetsmodell.

Samordnaren för verksamheten för män har organisatorisk koppling till kriminalvården.

När en anmälan om kvinnofridsbrott/misshandelsbrott i nära relation kommer till polisen meddelas samordnaren på Frideborg. Snarast möjligt efter det att mannen är delgiven om anmälan tar samordnaren kontakt och försöker att intressera mannen för Frideborgs verksamhet. Tre samtal erbjuds av och med samordnaren. Därefter bestäms hur mannen skall gå vidare till samtalsgrupp. Mannes skall delta minst en termin, 20 träffar, en träff per vecka om ca två timmar. Han kan fortsätta ytterligare en termin.

Skäl till att inte arbeta vidare med en man är pågående missbruk, bristande språkkunskaper eller att det gått mer än sex månader från anmälan och till dess att kontakt upprättats.

På Frideborg arbetas både med män som själva väljer att ta itu med sitt våldspröblem, de ”frivilliga” och de som via dom ålagts att delta i behandling. Männerna hänvisas till samma grupp för samtal oavsett hur de kommit i kontakt med Frideborg. Viss kontakt med samordnaren förekommer också i fortsättningen men samordnaren har ingen direkt del i det arbete som görs i samtalsgrupperna. En noggrannare beskrivning av innehållet i behandlingen redovisas i avsnittet ”Gruppledare och grupper”.

En utvärdering gjordes av Frideborg 1997 (Bolin & Enquist-Bolin 1997). Karaktären av denna är i huvudsak kvalitativ baserad på ett begränsat antal intervjuer som kompletteras med verksamhetsstatistik. Resultatet visar att verksamheten uppfattas positivt. Effekter har inte utvärderats.

3.1.2 Utväg

Utväg i Skövde hämtade i sin tur inspirationen från Frideborg. Under 1996 startade samarbetsprojektet Utväg där landsting, kriminalvårdsmyndighet och Kommunförbundet Skaraborg ingick som huvudmän. Till detta kom samarbete med åklagare, polis och kvinnohus och socialtjänst.

Verksamheten vänder sig till män och kvinnor. Två samordnare finns, en som ansvarar för arbetet med männen och en för arbetet med kvinnorna.

Kontakterna initieras på samma sätt som vid Frideborg, via polisanmälan varefter samordnarna snarast tar kontakt med mannen respektive kvinnan för att påbörja ett motivationsarbete.

Även Utväg nämner missbruk och språksvårigheter men även allvarliga psykiska problem hon män som hinder för att delta i samtalsgrupper.

Det fortsatta arbetet sker i samtalsgrupper för män respektive kvinnor. Mansgruppen innehåller både män som själva valt att delta och män med domar innehållande kontraktsvård. Gruppen träffas 20 gånger, en gång per vecka. Ett begränsat antal uppföljningsträffar finns.

Utvägs verksamhet och en teoretisk bakgrund finns väl beskrivet i ”Våga se – kunna handla” (Socialstyrelsen 2001). Skriften innehåller också en del av narrativ karaktär och samlade erfarenheter med vissa utvärderande drag.

3.1.3 Karlfrid

Yngst av de tre verksamheterna är Karlfrid i Karlstad som startades 2002. Förebilder är Frideborg och Utväg. Skillnaden mellan dessa och Karlfrid består dels i att Karlfrid endast har en betalande huvudman, kriminalvården, och dels att verksamheten endast är riktad till män som anmälts för kvinnofridsbrott/misshandelsbrott i nära relation.

Karlfrid som organisation samarbetar med i stort sett samma myndigheter som de övriga men det har varit svårt att komma till ett kontinuerligt ”snabbt” samarbete med polisen när det gäller anmälningar. Ingen vet riktigt varför, från både polisen och Karlfrid säger man sig ha god vilja och ambition men det tycks ändå finnas hinder i vägen.

En annan skillnad är att samordnaren också deltar som en av två gruppleddare i samtalsgruppen.

Männen som börjar i en samtalsgrupp förbinder sig att delta 30 gånger, en träff per vecka. Viss möjlighet finns också för individuella samtal som alternativ.

Aktivt missbruk, språksvårigheter och allvarlig psykisk sjukdom ses som hinder för deltagande.

En intervjuundersökning om människans inställning gjordes våren 2005 (Lindgren 2005) där ett antal män som deltar i gruppverksamhet intervjuades. Grundhållningen hos männen var positiv.

Karlfrids samtalsgrupper består till största delen av män som dömts till kontraktsvård, det är relativt få män som deltar av egen vilja. Anledningar till detta kan vara den nära kopplingen till kriminalvården/frivården och svårigheten att snabbt komma i kontakt med anmälda män på grund av att samarbetet med polisen inte fungerar, varför är hittills oklart. Det finns ingen öppen konflikt eller uttalat motstånd med av någon anledning har inte de rutiner som behövs för att Karlfrids samordnare skall få den information som behövs för att komma i kontakt med anmälda män.

3.2 Sammanfattningsvis

Frideborg, Utväg och Karlfrid har, när det gäller män, ett relativt likartat motivations- och behandlingsutbud. Antalet samtalstillfällen varierar i antal och uppläggning men inte mer än att behandlingen kan ses som likvärdig. Grupperna sammansättning är likartad, likaså det som anges som hinder för deltagande. En olikhet är att Karlfrid inte separerar samordnar- och gruppleddarroll, en annan är att Frideborg erbjuder vidare gruppbehandling efter den obligatoriska första terminen.

En annan skillnad är att Frideborg och Utväg har mångårig erfarenhet av detta arbete medan Karlfrid är en relativt ny verksamhet där ännu en del kontakter inte har börjat fungera enligt rutin.

Likheterna är ändå större än skillnaderna och den verksamhet som riktas till männen är jämförbar. Däremot är det inte denna studies uppgift att jämföra eller kvalitetskontrollera verksamheterna inbördes när det gäller innehåll i gruppverksamheten.

4. Grupper och gruppleddning

De följande beskrivningarna bygger på data som insamlats genom intervjuer med gruppleddare/terapeuter vid de olika verksamheterna. Detta informationssätt ger naturligtvis en begränsad bild av verksamhet, beskrivningen bygger på vad som sägs om den av utförarna. Beskrivningarna *kan* skilja sig med det som faktiskt görs i och med att beskrivningarna bygger på berättelser och inte på observationer. Vi är medvetna om denna risk men har inte haft något alternativ till annat arbetssätt av praktiska skäl. (Se kapitel 7).

4.1 Målsättning med gruppverksamheten

Att arbetet i grupperna skulle utgå från såväl verksamhetsmål som individuella mål framgick klart i intervjuerna med gruppleddarna.

4.1.1 *Karlfrid*

Det finns en uppgift som är primär, och det är att se till att det inte händer något våld under tiden mannen går i gruppen. Man försöker eliminera riskerna för förnyat våld i här-och-nu-situationen, och att se framåt. Om samtalet endast skulle inrikta sig på det som varit, så skulle arbetet de utför bygga på en relation mellan mannen och kvinnan som inte finns i nusituationen. Förhoppningsvis bygger arbetet för en relation som kommer att bli framåt i tiden.

En annan målsättning är att lyfta fram hur barnen, och att försöka minimera skadeverkningarna för dem genom att "sätta barnet i centrum". Konflikten mellan mannen och kvinnan kanske fortsätter och i det finns en risk att barnen blir brickor i ett spel mellan vuxna där exempelvis hämndbegär kan vara drivkraft.

Mannen ska få kunskap om vad som gör att han reagerar, men endast kunskapen hjälper inte mannen till att sluta reagera. Han behöver också få kunskap i att hantera att han reagerar. Genom att mannen sätter in våldshändelsen i ett sammanhang och därigenom skapar sig en egen förklaringsmodell över vad det är som leder till ett adekvat handlande i längden, så är det inte en generell förklaringsmodell som han lämnar bakom sig. Han kan dra slutsatser om hur han borde handskas med konflikter i en liknande situation i

framtiden. Det är viktigt att mannen får kunskap om vad han själva är bärare av och att han skapar sig en handlingsstrategi för framtiden.

Att förstå vem man är som person och att bli säkrare i sin identitet och få självinsikt, är ytterligare en av Karlfrids målsättningar med mannen i gruppen. Där kommer ansvaret in, för endast om man har självkännedom kan man förändra. Vem är jag och vad har jag med mig i bagaget, är betydelsefulla frågor att ställa sig i det sammanhanget.

4.1.2 Utväg

Den grundläggande målsättningen för mannen i gruppen är att han ska lära sig att ta ansvar för våldet och de handlingar som man bär med sig genom livet. I det ska man också kunna försonas med det som varit och med sin gamla "identitet" som våldsverkare, och kunna ta ett mer konstruktivt ansvar framåt i livet.

Ett syfte är att inläring ska ske för både mannen som berättar om sitt liv och de som lyssnar. I berättandet får man en möjlighet till att bygga en positiv identitet kring sig själv, utan att för den skull förneka sin historia eller ansvaret för våldet. Gruppledarna försöker även att förmå mannen att prata med kvinnan som han brukat våld emot och med sina barn. I det finns en gottgörelse, att säga till dem att han har ansvar för vad han gjort, och att det inte var rätt att göra så. Att be om ursäkt för handlingen blir som ett led i att förändra bilden av sig själv och att gå vidare i livet. Viktigt är att inte hasta över vad som skett, mannen behöver tid till att se vad som utlöste våldshandlingen och vilka konsekvenser som har det medfört i livet. I det tidsspännet gör det inte något om mannen känner av vad han gjort. Allt detta tillsammans möjliggör en förståelse för vad man gjort, och det ger även upphov till nya tankar, känslor och handlingar som är en betydelsefull målsättning.

Ett annat syfte är att mannen ska förstå vilka mönster som gjort att han hamnat i våldssituationen och vilka utvägar som det finns ur den. Att kunna känna igen i kroppen vad det är för känslor som finns inombords, och veta vad man ska göra då det "börjar bli hett".

Det är även viktigt att få nya handlingsverktyg för framtiden, att själv och i gruppen reflektera över och diskutera frågeställningar såsom hur man är en bra pappa, hur man pratar med andra människor samt hur lever man med andra människor.

4.1.3 Frideborg

Inom gruppverksamheten är en målsättning att mannen ska hitta andra former för att uttrycka sina upplevelser gentemot kvinnan än genom våldshandlingar. Man vill att mannen dels ska diskriminera vad kvinna säger och dels att han ska kunna differentiera sina reaktioner på vad han hör.

Ett annat syfte är att mannen ska upptäcka att det finns val i livet, där han inte sett att det funnits sådana tidigare. Istället för att ”klippa till” kvinnan kunna gå iväg, då mannen upplever att kvinnan börjar bråka, eller att kunna säga nej. Därmed sker en personlig växt och mannens livsrepertoar ökar. Gruppledarna vill att mannen ska se livet ”med andra ögon”, upptäcka nya sidor av vad livet kan användas till. Se vad det är man förlorar i det sätt man lever just nu, och att livet kan bli mer rikhaltigt. I detta vill gruppledarna också att mannen ska upptäcka att livet får ett annat tempo, det blir lite lugnare. Att kunna säga att man inte vill något, att kunna få göra sådana val, är stort för männen säger gruppledarna. Han blir en vuxen man, kan stå för sig själv och kan välja.

Ytterligare en målsättning är att mannen inte ska förneka vad han gjort mot kvinnan, att komma till insikt om det, och även ta ansvaret över sina egna handlingar. Vad man slutligen också har som syfte är att mannen ska komma ifatt sina känslor i en större omfattning i förhållande till vad han gör då han startar i gruppverksamheten.

En av vägarna till att nå in i sig själv, få kunskap om hur man uppfattar sig och reagerar i andra relationer är att fånga upp och ta fasta på när mannen vill tala om sina barn. Gruppledarna menar att samtal om barnen och de känslor som anknytningen till dem väcker oftast är ett användbart material för mannen till att dra paralleller till sin egen person. Det kan ge goda bieffekter i behandlingen.

4.1.4 Sammanfattningsvis

En målsättning som alla tre verksamheterna har är mannens ansvar för den konkreta våldshandling som är anledning till att han är med i gruppen. Ansvaret handlar även om att inte nya våldshandlingar skall begås under den aktuella tiden då man är deltagare i gruppverksamheten, och inte heller i framtiden. Ansvar är en aspekt som återkommer i flera av de presenterade kategorierna i denna del av rapporten. Troligen till följd av att det är en så grundläggande infallsvinkel av själva gruppverksamheten så att den återspeglar sig inom så många kategorier.

Vid både Karlfrid, Frideborg och Utväg menar man att en betydelsefull del i grupparbetet är att mannen har en chans att få en ”ny”, eller annan identitet som bär i framtiden. Kunskap om vilka mönster han lever i och hur han kan förändra dem möjliggör nya verktyg för handling och kännedom om sig själv. Det påverkar och möjliggör för andra synsätt för och i framtiden. Att kunna se att det finns val i livet och känna att man kan göra dem.

Barnens situation är något som gruppledarna vid alla tre verksamheterna särskilt vill belysa inom sitt arbete. Att mannen/pappan får en förståelse för deras situation. Vid Utväg nämner man också att man försöker förmå mannen att prata med sina barn och be om ursäkt för sina handlingar. Frideborgs gruppledare menar att genom att samtala om barnen och vad det väcker inom mannen, kan paralleller dras till mannens inre och yttre liv i övrigt, vilket har en positiv påverkan i behandlingen.

4.2 Tid- och arbetsstruktur

Nedan redovisas de praktiska förutsättningarna inom respektive program.

4.2.1 Karlfrid

Verksamheten Karlfrid startades i augusti 2002, och de båda gruppledarna har arbetat tillsammans sedan början. Intervjun skedde i juni 2004. Inom gruppverksamheten arbetar man dels med en primärgrupp och dels en uppföljningsgrupp. Primärgruppen är den inledande gruppen som männen börjar sitt deltagande i, och uppföljningsgruppen är precis som det låter, den grupp som männen fortsätter att vara delaktiga i fram till dess att verkställighetstiden är slut vid 12 månader. I primärgruppen ses man regelbundet under två timmar en gång i veckan vid 30 tillfällen, där de första tio gångerna är obligatoriska. Med obligatorisk närvaro avses att det finns få anledningar som kan göra att man inte kommer till gruppträffen, exempelvis om något allvarligt inträffar för en anhörig eller en själv. Anledningen till detta är att det dels är störande för de övriga männen i gruppen om någon kommer och går i gruppen och dels så söndras processen i gruppen. Därför är det viktigt att man är med kontinuitet. Efter de tio gångerna kan det vara möjligt att utebli från gruppträffen vid något tillfälle om tidpunkten krockar med något annat av vikt. Mannen måste dock alltid meddela vad frånvaron beror på till gruppledarna så de kan berätta för övriga män i gruppen. Vid starten av verksamheten hade man gruppträffar vid 20 tillfällen, men männen som deltog ansåg att det var för lite och tiden utökades till 30 gånger.

Uppföljningsgruppen träffas en gång per månad från cirka sex till sju månader efter det att den ordinarie gruppen avslutats, fram till 12 månader. Därefter medverkar man i gruppverksamheten på frivillig basis.

De män som medverkar i gruppverksamheten är till 95 procent dömda till att vara med. Cirka 90 procent tillhör ”socialgrupp tre eller fyra”. *Det är de som blir dömda*, säger gruppledarna. Någon enstaka man har medverkat av egen fri vilja. Inom Karlfrids verksamhet benämner man att det man bedriver är gruppterapi. De menar att det är en behandling som är djupare än endast samtal som inte har ett uppifrånperspektiv utan är skapad från markplanet.

Orsaker till att man inte kan delta är om man har ett aktivt missbruk, kommer sporadiskt eller om två män bor på samma ort där den ene av männen pratar om den andre.

Inom Karlfrid har man inte så stora erfarenheter att referera till hur grupper startar och avslutas samt öppna eller slutna grupper. Det finns en svårighet i att starta upp en grupp där alla män börjar samtidigt, eftersom man blir dömd vid olika tidpunkter under året, så det finns inte underlag för detta. Man har haft öppna grupper med en kontinuerlig intagning, vilket också gjort att avslutningen inte varit gemensam för männen i gruppen, förutom under vårterminen 2004. Då startade man med fyra män och någon ny deltagare kom inte in förrän efter tio gånger, då två män började. Gruppledarnas erfarenheter av öppna och slutna grupper är att det är ett hinder i verksamheten med slutna grupper då alla börjar samtidigt. Ett av hindren med öppen grupp är att det ger liten dynamik i gruppen. En annat är att det tar längre tid än i en öppen grupp att få en vi-känsla. En förhoppning som gruppledarna hade med den slutna gruppen var att det skulle bli en djupare process för männen i gruppen. De skulle behöva förhålla sig till att någon ny kom in efter ett tag eller att någon försvann på grund av att tiden var slut. Så blev inte fallet, snarare blev det trögt. Processen kom inte igång riktigt, det var svårare att hitta ”drivet” i gruppen, vilket gjorde att det blev mer svårarbetat för gruppledarna. I den öppna gruppen finns däremot drivkraften inom gruppen, vilket gör att den blir mer självgående, och gruppledarna finns mer med som ”styrmän”. Gruppledarna tror att deras mer positiva erfarenheter av att ha öppna grupper beror på flera orsaker. Det är en tillgång att männen kommer in i gruppen vid skilda tillfällen. Då en ny man kommer in i gruppen får de som redan är med först berätta vad som gör att de är där så att inte den nya mannen ska bli den som först får tala om vad han gjort. Det kan bli för påfrestande för den nye. När de andra återigen berättar sin historia kommer känslor av skam fram igen. Det är en påfrestning att vid upprepade tillfällen berätta anledningen till att man deltar i gruppen, men det blir en positiv utveckling hos den enskilde och en större dynamik i gruppen.

Tiden kan bli en möjlighet, då det ofta är långt mellan den specifika våldshändelsen och domen, vilket är positivt för processen i gruppen.

Gruppledarna vid Karlfrid besöker initialt männen, innan de deltar i gruppträffarna, då de sitter häktade. De anser att detta sätt att organisera arbetet på ger fördelar i arbetsmetoden, mycket fås ”gratis” för det fortsatta arbetet. Mannens försvar är ganska öppet på grund av isoleringen, han är sårbar och nära och uppriktig i vad han vill då han håller fokus på händelsen i sina tankar hela tiden i häktet. Det gör att de kan fånga den existentiella ångesten och en önskan om hjälp i den situation som mannen befinner sig i. Gruppledarna uppfattar mötet med mannen som äkta, och i och med att man får kontakt med mannen så snabbt sparas lidande och trösklar att komma över, menar de.

Då mannen deltar i den första gruppträffen får han endast kort redogöra för sin händelse, så att man inte känner att det blir för mycket. Vid det andra och tredje tillfället går man djupare in i händelsen, då släpper inte gruppledarna fokus och mannen bearbetar och funderar i större utsträckning över vad han gjort.

4.2.2 Utväg

Utvägs gruppverksamhet med män som brukat våld i nära relationer har funnits sedan 1996. De nuvarande gruppledarna har arbetet tillsammans sedan 2001 och intervjun ägde rum i februari 2005. I gruppverksamheten vid Utväg deltar männen 20 gånger, en och en halv timme per tillfälle, och det finns möjlighet till tre uppföljningsträffar som sker en gång per månad. Utvägs gruppledare säger att de har påverkansgrupper.

Männen som deltar i gruppträffarna vid Utväg är huvudsakligen dömda eller polisanmälda och väntar på dom, cirka 10-15 procent är frivilliga deltagare. Männen kommer framförallt från ”socialgrupp tre”. Orsaker till att man inte kan delta i gruppverksamheten är ett aktivt missbruk, om man är invandrare och inte talar svenska. Vidare om man har en pågående och allvarlig psykisk sjukdom eller om man har socialfobiska besvär som gör att man inte kan vara i grupp.

Man har erfarenhet av både öppna och slutna grupper inom Utväg, och anser att det är positivt med slutna grupper. Det är enklare för mannen att följa och ”hänga med” i processen eftersom det inte kommer in några nya deltagare i gruppen. Gruppdeltagarna ”landar” fort och vet var de har varandra, därför är det bra för män som är rädda att gå i en sluten grupp. Tryggheten blir större vilket ger en större sammanhållning. Gruppledarna får mer kontroll på vad som gjorts vid de enskilda träffarna, teman behöver inte tas om

och man behöver inte upprepa sig. De får även en större överblick över skeenden i den slutna gruppen.

Det positiva med att ha en öppen grupp är att det finns både nybörjare och ”veteraner” i gruppen samtidigt. ”Veteranerna” har en god inverkan på de nya som kommer in, vars effekt inte finns i den slutna gruppen. Nykomlingarna kan spegla sig i ”veteranerna” och få kunskap om hur det gjort. Samtidigt kan ”veteranerna” spegla sig i nykomlingarna och då se vad som hänt med dem själva. Andra synpunkter är att teman tas om och det blir fler separationsprocesser eftersom män lämnar gruppen under tidens gång. Olika processer bryts mot varandra hela tiden. Dialektiken deltagarna emellan och mellan deltagarna och gruppledarna är mer utvecklad i den öppna gruppen. För gruppledarna är det mer överraskningar med öppna grupper som de anser är positivt, exempelvis hur mycket en nu man kan påverka vad som sker i gruppen.

De fasta momenten i arbetsstrukturen är att vid det första tillfället får mannen sitta tyst, eventuellt görs en familjekarta. Vid tillfälle tio gör man en kedjeanalys (se kommande avsnitt ”arbetsmetoder och verktyg”). I samband med den 20:e och avslutande gången summerar man vad som skett, man blickar tillbaka och ser vad som varit bra och där får också de andra männen ställa frågor till mannen som ska sluta. Mellan detta första, mellersta och sista tillfälle ”fiskar” gruppledarna upp olika teman som gruppdeltagarna pratar om.

4.2.3 Frideborg

Frideborgs gruppverksamhet startade 1994 och gruppledarna, som intervjuades i augusti 2004, har arbetat tillsammans sedan september 2003. Gruppverksamheten sker vid 20 träffar under en termin. I mån av plats kan man få fortsätta en termin till, vilket också många gör. Tiden är gånger två 60 minuter med endast en bensträckare emellan. Det är ett sätt att vara seriös, menar gruppledarna, en fikapaus uppmuntrar till avvikelser i tanke och prat. Målsättningen med gruppbehandlingen är att få mannen som använt våld mot sin partner att hitta konstruktiva alternativ till våld och att ta ansvar för sig själv och för sitt liv, en form av personlig kompetensutveckling.

Gruppledarna vid Frideborg har endast erfarenhet av slutna grupper eftersom det under deras första år tillsammans endast kom till någon enstaka ny man, och intervjun skedde nästintill ett år efter deras start. Inför hösten 2004 är det tänkt att man ska ha halvöppna grupper, där man startar med ett antal män och under de första tre till fyra gångerna är det möjligt för en ny man att tillkomma i gruppen. Därefter får man vänta till mitten av gruppverksamheten med att komma med, runt tillfälle tio, och sedan får inte någon ny

börja förrän vid terminsskiftet. Innan mannen påbörjar sitt deltagande i gruppverksamheten så träffar gruppledarna honom vid minst ett tillfälle antingen i häktet eller i Frideborgs lokaler.

Det är en blandning mellan de män som deltar i gruppträffarna dels angående om de går där frivilligt eller om de är dömda, och dels till vilken ”socialgrupp” de tillhör. De flesta män har ett arbete. Anledningar till att man inte kan delta i verksamheten är om man har ett aktivt och pågående missbruk eller om man har en allvarlig psykisk störning, vilket gör det svårt i hur man ser på omvärlden.

4.2.4 Sammanfattningsvis

Strukturen för verksamheterna ser olika ut. Verksamheterna har funnits under olika lång tid, där Karlfrids mansgrupper existerat kortvarigast tid vid intervjutillfället, under två år. Frideborgs mansgrupper har funnits i tio år och Utvägs i åtta år. När det gäller gruppledarnas arbetstid tillsammans finns det också skillnader, där Utvägs gruppledare arbetat längst tid tillsammans i förhållande till intervjutillfället, fyra år. Frideborgs båda gruppledare har drivit sin grupp under ett år och Karlfrid under två år. En annan skillnad är att Karlfrids båda gruppledare är de som startat verksamheten, de andra två verksamheternas gruppledare har kommit in allteftersom verksamheten fortskridit. Ytterligare en skillnad mellan gruppledarna är hur de strukturerat sin verksamhet, där gruppledarna vid Utväg endast kommer in och har gruppträffar med männen, medan gruppledarna vid Karlfrid och Frideborg också träffar männen innan de ingår i gruppen.

Det skiljer i antalet gånger som männen deltar i gruppverksamhet, såväl primärgrupp som uppföljning. Karlfrids primärgrupp har träffar vid 30 tillfällen samt fem ytterligare sammankomster i uppföljningsgrupperna, allt som allt 35 grupptillfällen. Varje session varar under 120 minuter. Vid Frideborgs verksamhet är grunden 20 träffar under en termin där varje träff försiggår under 120 minuter. Deltagandet kan omfattas av 20 gånger till om plats finns. Primärgruppen vid Utväg utsträcker sig till 20 träffar under 90 minuter per gång, och uppföljningsgrupp har man för ytterligare tre tillfällen.

Flest antal träffar i grundverksamheten har sålunda Karlfrids verksamhet, 30 gånger. Utvägs och Frideborgs verksamheter har lika många grupptillfällen för sina primärgrupper, 20 gånger.

Den obligatoriska totala tiden för primärgrupperna är I Karlfrid 60 timmar, Frideborg 40 timmar och Utväg 30 timmar. Om en man utnyttjar den maximala tiden betyder det att en

man i Karlfrids program kan delta i 70 timmar, i Frideborgs i 80 timmar och i Utvägs i 35 timmar.

Verksamheternas målsättning är densamma, att mannen ska sluta med våldshandlingar och hitta andra alternativ att uttrycka sig på, men man benämner det man gör med olika ord. Karlfrid betecknar sina grupper som terapigrupper. Frideborg nämner sin verksamhet som gruppbehandling och Utväg använder beteckningen påverkansgrupper.

Till Karlfrids gruppverksamhet kommer män som nästintill till 100 procent är dömda att gå deras program och tillhör ”socialgrupp tre till fyra”. Liknande förhållanden är det vid Utväg, medan det vid Frideborg är en blandning mellan män som är dömda och som är med i gruppverksamheten på frivillig basis. Där är det även en blandning i förhållande till vilken social grupp man tillhör. Den del av männen i gruppverksamheten vid Frideborg som ingår i denna studie, de som dömts till kontraktsvård, anses också tillhöra också ”socialgrupp tre till fyra”.

Det finns både likheter och skillnader i orsak till om man kan vara med i en mansgrupp eller inte. Alla verksamheterna anger att ett aktivt missbruk av droger eller alkohol försvårar deltagande i gruppverksamheten. Missbruket gör att det blir svårigheter i att vara ärlig mot både sig själv och andra deltagare, man ger bortförklaringar till skeenden och når inte ner i djupet av sig själv. För övrigt nämner gruppledarna olika anledningar.

Angående erfarenheter av hur grupperna struktureras, öppna eller slutna grupper, så har gruppledarna skilda erfarenheter och de framför även en åtskillnad av sina upplevelser i förhållande till densamma struktureringen. Frideborgs gruppledare har endast en struktur att hänföra sitt arbete till, de andra två verksamheternas gruppledare har erfarenhet från bådadera och deras åsikter skiljer sig åt. Gruppledarna vid Karlfrid anser att de slutna grupperna ger liten grupp känsla och gör arbetet mer trögarbetat. Utvägs gruppledare däremot anser att en av tillgångarna i de slutna grupperna är att det blir mer sammanhållning och att det är mycket enklare att följa processen. Några liknande uppfattningar presenteras också. Både Karlfrids och Utvägs gruppledare framhåller är blandningen mellan nybörjare och ”veteraner” i de öppna grupperna, vilket möjliggör en större bearbetning av sin våldshandling. Karlfrid säger att skammen kommer då man måste upprepa sin händelse vid ett flertal tillfällen då en ny deltagare kommer in i gruppen. Utväg säger att det är bra att teman tas om, samt att veteranerna kan spegla sig i nybörjarna och vice versa på ett positivt sätt.

I intervjuerna med alla gruppledare har en diskussion förts om vad som är frivillighet och inte, i förhållande till de män som deltar i verksamheterna. Funderingar har bland annat framförts i hur frivillig man är när man kommer som frivillig till gruppträffarna, och vilka

påtryckningar som kan finnas bakom frivilligheten från skilda håll. Oavsett om en anmälan lett till åtal och dom eller inte, är det något som hänt och som inte får upprepas som primärt styr behovet av förändring.

4.3 Terapeutisk grundhållning

Avsnittet avser att belysa gruppledarnas värdegrund i ett mer allmänt perspektiv än den direkta teoretiska utgångspunkten i det påverkande arbetet.

4.3.1 Karlfrid

Den terapeutiska grundhållningen inom Karlfrids verksamhet handlar bland annat om att man försöker hitta en nivå i sitt arbete i och med att mannen själv väljer att delta i gruppen, ibland som ett alternativ till fängelse. Hållningen hos mannen måste vara att han vill förändra något hos sig själv, att finna någon form av motivation, ångslan, oro eller skam över det våld han utövat och en önskan om att göra något åt det.

I gruppverksamheten är det viktigt att mannen inte behöver berätta om alla skeenden i våldssituationen på en och samma gång. Det är att tynga mannen för mycket vid ett och samma tillfälle. Berättandet måste delas upp vid flera tillfällen.

Gruppledarna behöver ha en förståelse för att det oftast finns ett tvång bakom, vilket kan vara ett fängelsestraff eller någon persons krav som motiverar deltagandet i gruppverksamheten.

Motivationen kan tyckas växa allteftersom mannen deltar i gruppverksamheten, men gruppledarna menar att det är viktigt att ha kunskap om att det inte är motivationen som växer, utan försvaren som försvinner och i och med det blir mannen mer tillgänglig för förändring.

I sitt arbete är behandlaren tvungen att bygga upp en tillit, mellan sig själv som terapeut och de män som deltar, så att männen känner att behandlaren vill väl i sitt arbete. En hållning mellan gruppledarna är att de har skilda roller med olika innehåll i sitt möte med mannen. Vid Karlfrid inriktar sig den ene på strategier såsom vilka val man gör, beteendet och analyserar normer och värden som presenteras. Den andre styr i större inriktning in sig på skilda psykologiska faktorer såsom bland annat försvar och vad som rör sig i mannens historia.

Flertalet av männen kan sägas ha okunskap om sig själv, en omedvetenhet om vilka känslor som är drivkrafter i våldshandlingen. Det är inte klart för mannen att det handlar om skilda uttryck för ilska. Utifrån de bedömningssamtal som görs med mannen blir målsättningen med att delta i gruppen som regel att komma i kontakt med sin egen ilska.

Det är viktigt att ha kunskap om och kunna använda interaktionen i gruppen. Det gruppledarna säger är en sak, och det de andra männen säger som har suttit i precis "samma båt" blir på ett annorlunda sätt. En annan infallsvinkel av interaktionen är att män som befinner sig i en djup kris kan inte vara med i gruppen. Det blir för påfrestande för gruppen eftersom de andra männen går med in i krisen och då vågar de inte ta upp sina egna frågor.

Begreppet ansvar finns med som en del av hela gruppverksamheten utifrån flera aspekter. En grundbyggsten är att mannen själv ska känna och ta ansvar över och för sitt liv. En annan är att han ska ta ansvar för våldshandlingen. Dessa tankar utgår från hållningen att det inte är någon idé att förändra det man inte själv har ansvar över. Gruppledarna kan ha skilda uppfattningar om saker och ting, det är en tillgång. Då uppfattar männen att det inte finns ett rätt sätt utan flera. Ytterligare en aspekt av ansvarstagande är att det är mannens eget ansvar att välja den tolkning som han tycker passar bäst utifrån den frågeställning som berörs i samtalet. En tredje sida av saken är att båda parter i en relation har ansvar för hur den fungerar. Detta förmedlar gruppledarna till männen i samtalen, men de känner sig lite rädda för konsekvenserna. Det kan på samma gång tas som en ursäkt av mannen för vad han gjort. Samtidigt förmedlar de att oavsett vad kvinnan gjort ska mannen ta ansvar för vad han gjort, valet finns hos mannen hur han själv ska hantera det kvinnan gör. Det är grunden i ansvarstagandet.

I arbetet med mäns våld i nära relationer finns nyanser i hur man kan se på problematiken, menar gruppledarna, och det är en styrka i arbetet att ha mer än terapeutiska kunskaper. Det kan bland annat handla om kunskap om kriminalvård, polisväsende, brotts- och våldtäktsoffer i allmänhet och kvinnliga i synnerhet. Kunskap om och erfarenhet från arbete med både män och kvinnor som varit utsatta i sitt liv blir en tillgång. Problematiken är komplex och inte endast svart eller vitt, och gruppledarna säger att ibland tar de ställning för mannen och ibland för kvinnan i de samtal som förs eftersom det handlar om att det finns skiftningar.

Ytterligare en av gruppledarnas terapeutiska grundhållningar är att helhetssynen är viktig, att inte fragmentera människan. Angeläget är att hjälpa mannen att se saker i sitt sammanhang, både i skilda skeenden och i processer i livet. Var mannen befinner sig i livet och vilka brytningspunkter han har bakom och framför sig. Att våld inte är ett separat problem och att alkoholproblematiken inte heller är det. Det går inte att plocka ut

endast en bit som mannen ska bearbeta. Alla delar är tvunget att samlas ihop och mannen måste titta på många sidor an sig själv samtidigt.

4.3.2 Utväg

En av Utvägs terapeutiska grundhållningar är att inte vara repressiv så att man i sitt arbete endast hamnar i att hitta alternativ till våld i samtalen. Det blir även för tungt för mannen att enbart se på hur våldet gestaltar sig, han behöver andrum. Halva tiden behöver ägnas åt att ge männen nya verktyg genom att diskutera olika teman. Gruppledarna menar att det skapar både en bättre förståelse och ger bättre handlingsalternativ för det framtida livet. I den icke repressiva hållningen kan även övriga gruppdeltagare ta in vad en av männen samtalar med gruppledarna om, vilket inte skulle vara möjligt vid för mycket repression. Då skulle männen bli försvarsinställda.

Gruppledarna har skilda utgångspunkter i hur de ser på kvinnan. Den ene menar att ”sunda” kvinnor lämnar män som brukar våld mot dem i 95 procent av fallen, eftersom ”smärtan och kränkningen sitter kvar och äter upp kvinnan inifrån”. Den andre gruppledaren anser att inga ”sunda” kvinnor bor ihop med män som utövar våld, och kvinnorna har även brukat våld mot mannen, så de är inte sunda.

Detsamma gäller i hållningen till begreppet kvinnofrid, att de har skilda perspektiv. Den ene anser att begreppet är olämpligt, han använder inte det sedan många år tillbaka. För honom gäller begreppet familjefrid, eftersom barnen också påverkas mycket. Den andra har tagit ställning för ett könsperspektiv.

Ytterligare en skillnad mellan gruppledarna i sin hållning är det dialektiska förhållningssättet, där en av gruppledarna står för det goda samtalet och den andre för lärandet.

I sitt arbete lägger de inte så stor vikt vid endast dåtiden, barndomen och uppväxt. De resonerar inte om att mannen har våldet med sig från uppväxten, och de har heller aldrig hört någon man skylla sitt våld på händelser i sin barndom. Vad som är viktigt är hur dåtiden avspeglar sig i nutiden, och därför frågar man om mannen har upplevt våld under uppväxten. Det är en mycket viktig fråga, för att veta vad mannen varit med om.

4.3.3 Frideborg

En av utgångspunkterna i den hållning som gruppledarna har är att utifrån ett respektfullt förhållningssätt göra mannen medveten om att han har ett ansvar för sitt varande och sina handlingar. Han måste lära sig att skilja på sina handlingar och sin person.

Gruppledarna ser aggressiviteten som ett skydd mot andra känslor, som i en påfrestande situation blir till en drivkraft i att använda våld istället för att stanna upp och känna efter. Aggressiviteten kan också vara att täcka över en sårbarhet, bakom vreden finns en känsla av att vara väldigt utsatt, sårbar och förtvivlad, menar gruppledarna. Detta är inte något som kommer fram initialt vid gruppträffstillfällena, utan då mannen kommit en bit på väg kan han uttrycka vad som utlöste kränkningarna mot kvinnan. Gruppledarna berättar att ofta liknar händelsen vid våldssituationen andra upprepade situationer som mannen upplevt under sin uppväxt där han känt sig antingen sviken, varit i underläge, kränkt eller själv blivit illa behandlad. Situationen i nutiden gör att det är som att trycka på en knapp. Mannen slår omkring sig för att skydda sig, och gruppledarna menar att generellt så tar sig sårbarheten från dåtiden uttryck i nutidens handlingar.

Händelser i barndom och uppväxt är inte något som männen generellt brukar framhålla som en del av deras problematik, menar gruppledarna. Sårbarheten kommer fram så småningom i arbetet med problematiken angående våld i den nära relationen. Dock gör sig mannen vanligen till offer i den begynnande behandlingen. Gruppledarnas hållning är att förändra det synsättet genom att få mannen att få kunskap om och förstå sin skuld och att därefter ta sitt ansvar för den våldshändelse som inträffat.

Ytterligare en inställning man har inom gruppverksamheten är att man måste återkomma till våldshändelsen vid flera tillfällen. Det blir för tungt för mannen att berätta och beskriva innehållet i våldshändelsen vid ett och samma tillfälle.

4.3.4 Sammanfattningsvis

Inom de tre skilda verksamheterna finns både skillnader och likheter i förhållande till den grundläggande hållning som gruppledarna har med sig in i mötet med männen. Nedan kommer några av de likheter som framkommit att presenteras.

Alla verksamheters gruppledare uttrycker att de primära terapeutiska grunderna är dels tanken om att mannen själv vill förändra sin livssituation och dels att han ska ta ansvar för den våldshandling som är orsak till att han är deltagare i gruppen. Ansvaret skall också gälla kommande handlingar i framtiden – att ta ansvar för att det inte händer igen.

En annan likhet är att det är viktigt att männen vid flera tillfällen under tiden i grupp som helhet får möjlighet till att berätta och prata om den våldshandling som är orsak till att de finns med i gruppen. Det blir för tungt att behöva fokusera under för lång tid på vad man gjort, tid till att hämta sig behövs.

Alla gruppledarna använder sig av dialektiken i sina olikheter. Utvägs gruppledare har skilda utgångspunkter i skäl till att kvinnor har relationer till män som brukar våld. I sitt arbete står den ene mer för det goda samtalet och den andre för lärandet. Vid Karlfrid gör den ene av gruppledarna tolkningar utifrån ett känslomässigt perspektiv och den andre mer utifrån ett beteendemässigt perspektiv. När det gäller gruppledarna vid Frideborg har de lite andra skillnader i sina roller på grund av att de är en man och en kvinna. Gruppledarna framhåller att männen troligtvis har möjlighet att dels bearbeta sin kvinnosyn i ytterligare omfattning och dels förändra sin kommunikation och sitt beteende gentemot kvinnor på grund av att en av dem är kvinna.

En överensstämmelse mellan vad Karlfrids och Frideborgs gruppledare uttryckte i intervjuerna är att man ser aggressiviteten som uttryck för frustration och maktlöshet. Mannen har en omedvetenhet i vad som drivit honom att begå våldshandlingen. Trots att inte Utvägs gruppledare nämnt problematiken på detta sätt, så är en tolkning att även de anser detta. Orsaken är en av deras hållningar i arbetet är att fånga hur dåtiden avspeglar sig i nutiden, och att skapa förståelse för hur vilken funktion våldet har i situationen. De frågar även mannen om han varit med om våld under sin uppväxt.

De par av personer som leder grupperna vid alla tre verksamheterna har en likhet i sin hållning gentemot arbetet och de män som ingår i de skilda grupperna. De har dels inga givna roller i mötet med männen vid gruppträffarna och dels har de olika roller som en del av dialektiken. Angående mötet med männen vid gruppträffarna så är det inte givet vem av de båda gruppledarna som för samtalen och vem som lyssnar. Det skiftar under gruppträffens gång. När det gäller deras olikheter så ses det som ett verktyg. Olikheterna är värdefulla, att man inte tycker lika om skilda frågeställningar gör att männen behöver ta ställning själva och skapa sig egna uppfattningar eller sätt att handla och bete sig på.

Likväl finns det naturligtvis skillnader mellan de tre verksamheternas gruppledare. Vid Frideborg är det en kvinna och en man som är gruppledare. Den kvinnliga gruppledaren kan vara träningsobjekt i att lära sig att förändra kommunikationen och beteendet gentemot andra kvinnor. Hon blir en modell där lärande sker i förhållande till henne, men också till den interaktion som sker mellan henne och den manliga gruppledaren.

Vid Karlfrids verksamhet är det en uppdelning mellan de båda gruppledarna som utgår från deras övriga professioner. Den ene av dem är beteendevetare och han ser olika strategier i mötet med männen. Det handlar bland annat om vad det är som mannen väljer, hur man väljer att se på sin omvärld och på relationen till kvinnan han brukat våld mot. Vidare vilken bild mannen har av hur en familj ser ut och vilken attityd och vilka värderingar är det präglad av. Således blir denna gruppledares roll mer att göra tolkningar utifrån ett beteendemässigt perspektiv, där han fångar hur mannen löst konflikter förut.

Den andre gruppledaren gör i större utsträckning tolkningar utifrån ett känslomässigt perspektiv. Han lyssnar mer av vad mannen inte säger, har större kunskap om skilda försvar, psykologi och psykiatri och hur dåtiden kan påverka nutiden. Han ”naglar” även fast mannen i frågor där allting verkar vara okey, såsom om det var mobbing under skoltiden och hur det har påverkat mannen, samt funderingar angående självförtroendet under uppväxten och hur han hanterade kränkningar.

Gruppledarna vid Utväg har även de skilda roller där den ene av dem står för det goda samtalet, ett gott liv och att förmedla hopp i större utsträckning än vad den andre gör. Denne har istället en mer didaktisk funktion med lärandeprocesser i fokus.

4.4 Teorier och teoretiska utgångspunkter

Nedan redovisas först i punktform de teorier och teoretiska utgångspunkter som ledarna för de respektive gruppverksamheterna uppger att verksamheten vilar på. Därefter lyfts några likheter och skillnader fram.

4.4.1 Karlfrid

- Grunden är att se på en här-och-nu-situation utifrån ett psykodynamiskt synsätt
- Lösningfokuserat synsätt
- Krisbearbetning
- Kognitivt synsätt
- Hur händelser i dåtiden påverkar nutiden

4.4.2 Utväg

- Dialektisk beteendeterapi
- Olika familjeterapeutiska synsätt
- Systemteori
- Inlärningssteoretiskt synsätt
- Kommunikationsteori
- Lösningfokuserat synsätt
- Delvis ett dynamiskt perspektiv
- Mer präglad av kognitiva teorier
- Lite dåtid – man har inget perspektiv bakåt i tiden angående barndomen – utan hur dåtiden påverkar nutiden
- Dåtiden pratar man också om då man försöker att sätta in våldet i ett sammanhang

4.4.3 Frideborg

- Psykodynamiska teorier
- Objektrelationsteorin
- Anknytningsteori
- Affektteori
- Kognitiva inslag
- Självpsykologi

En av utgångspunkterna som är gemensam för verksamheterna är att individen själv har ansvar för sitt varande och sina handlingar. Det kan tolkas som ett existentiellistiskt synsätt. Ett annat perspektiv är att man inom alla gruppverksamheterna fokuserar på grundkonflikten, mäns våld mot kvinnor, och vad man kan göra för att hitta alternativ till den handlingen. Det kognitiva synsättet finns hos alla verksamheter som en grund, men Frideborg menar att deras teoretiska utgångspunkt endast har kognitiva inslag. Vad de nämner när de beskriver dessa grunder är bland annat att man vill skapa något mellan impuls och handling, att skapa utrymme för tänkande och reflektion som blir bromsklossar för våld, samt att reflektera över känslan som var då och uppfatta vad som händer med en själv i just det här ögonblicket. Att man tänker över sin egen känsla istället för att handla. Gruppledarna vid Frideborg menar att om man övar upp sin förmåga till reflektion och mentaliserar känslotillstånd, så slutar man att gå till impulshandling. En tolkning av detta är att de vill fånga dåtiden i nutiden, vilket även de andra båda

verksamheterna uttryckt är ett av deras mål utifrån de utgångspunkter de har med gruppverksamheten.

Utvägs gruppleddare använder sig av ett lösningsfokuserat arbetssätt, där mannen får tänka efter var på en skala mellan 0 – 10 han befinner sig i förhållande till skilda frågeställningar. Exempelvis hur pass nöjd han upplever sig vara med den närhet och ömhet som han skapat i sin relation till sin partner. Gruppleddarna vid Karlfrid använder sig av det lösningsfokuserade arbetssättet i att se möjligheter och hitta lösningar, handlingsalternativ och strategier för framtiden genom att problematisera skeenden bakåt i tiden. Målet är att mannen ska få självkännet och kunskap om vem han är, och att acceptera uppväxtförhållanden och ta ansvar över ilska som man haft. Därefter kan han titta framåt.

Gruppleddarna benämner på lite olika sätt aggressiviteten som täckmantel för något annat. Vid Frideborg talar man om hur aggressiviteten täcker över sårbarhet orsakad av utsatthet och kränkningar i barndom och uppväxt. Beträffande Utvägs gruppleddare så säger de att de söker efter konsekvenserna och förståelsen för vilken funktion våldet har i situationen och att mannen ska lära om. Man menar att någon större vikt läggs inte vid barndomen. Karlfrids gruppleddare nämner i förhållande till begreppet aggressivitet att mannen ska komma i kontakt med sin egen ilska som ligger och driver omedvetet bakom händelser som sker i nuet, och där man backar till dåtiden för att nå känslorna.

Både Karlfrids och Frideborgs gruppleddare har ett psykodynamiskt synsätt i sin syn på orsaken till våldshandlingen och sätt att bearbeta den på, vilket de även nämner är ett av deras perspektiv som arbetet vilar i. En tolkning är ändå att Frideborgs verksamhet vilar i en mer omfattande psykodynamisk/psykoanalytisk grund än vad Karlfrids gör, vilket också bekräftas av de andra teorier och utgångspunkter som de har i sitt arbete. Utvägs verksamhet har ett mer kognitivt och inläringsteoretiskt synsätt i att se på vilken roll våldshandlingen har och har haft.

4.5 Arbetsmetod och verktyg

I detta avsnitt presenteras först likheter och skillnader mellan de tre verksamheternas arbetsmetoder och verktyg som de använder sig av. Därefter redovisas de teman som bearbetas av männen vid gruppträffarna. De teman som man samtalar om är till största del lika, ett fåtal skiljer sig åt. Vid de teman som endast gruppleddarna vid en av verksamheterna nämnt anges med deras i parentes efter temaområdet.

4.5.1 Likheter

Att fånga här och nu

Ingen av verksamheterna har ett givet program som man följer med i förväg uppgjorda teman. Vid gruppträffarna lyssnar man in männens tankar och idéer. Man menar att det finns en tanke med att inte ha färdiga teman som berörs i en viss ordning, och det är att fånga det som är här och nu och var mannen befinner sig. En av männen kan komma på något som han vill prata om, någon annan fyller på, säger att han känner igen sig i vad den första mannen pratade om, och så är grupprocessen igång.

Gruppledarna

Som tidigare nämnts så är gruppledarnas olikheter i åsikter och vad de uttrycker under sessionerna ett verktyg, eftersom mannen måste stanna upp och själv tänka efter var han står i förhållande till de olika frågor som berör just var och ens livssituation.

Ytterligare en faktor som också redan nämnts är att gruppledarna blir modeller för hur man kommunicerar med varandra, och en skillnad är det inom Frideborgs verksamhet där ytterligare en dimension av kommunicerandet som verktyg finns, att en av gruppledarna är kvinna.

Kommunikationen

Den verbala kommunikationen omnämns som ett viktigt verktyg i sig, men även den känslomässiga kommunikationen lyfts fram. Att mannen kommer i kontakt med sina olika känslor, exempelvis ilska och aggressivitet, men också sin egen rädsla för våld. I det skapas en förståelse inom mannen för hur våldet kan kännas. En av verksamheternas gruppledare beskriver den känslomässiga kommunikationen som ett verktyg genom att berätta om hur ilskan kan läggas ut bland de andra männen i gruppen så de blir rädda. Då kan de spegla tillbaka till den argaste mannen att de blir rädda, vilket medför att mannen som är arg kan komma i kontakt med sin egen rädsla som barn i exempelvis förhållandet till sin pappa. Den känslomässiga kommunikationen kan därefter användas till att belysa den rädsla kvinnan måste ha känt i förhållande till mannen och hans våldshandling.

Gruppen

Inom alla verksamheterna ser man själva gruppen som ett verktyg. De män som kommit längre i sin egen process hjälper de som kommit in senare, det som tidigare berördes i ett av avsnitten angående ”nykomlingar och veteraner”. Gruppledarna uppfattar att männen tar ansvar för och bryr sig om varandra. Gruppen är en tillgång i att männen speglar varandra i det som hänt i att ha brukat våld i en nära relation, men också i upplevelser från deras egen uppväxt och dåtid i förhållande till männens egna barn i nutid. Man kan

bekräfta för varandra hur det känns att vara barn och önska att ens pappa hade frågat hur det kändes att behöva uppleva våld i hemmet och att vara rädd för sin egen pappa. Någon man kan uttrycka att han önskat att hans pappa frågat honom om han var rädd för honom och hur det var att ständigt leva med rädslan.

Perspektiv

- Här och nu
- Dåtid
- Framtid
- Gruppledarna utger sig inte för att vara experter
- De har ett nedifrånperspektiv
- Att se sammanhang
- Gruppen och individen i gruppen är viktiga för processen och dess dynamik
- Att börja där mannen befinner sig i sina tankar och känslor, vilket görs genom förhållningssättet att inte ha färdiga teman som ska gås igenom där mannen uttrycker vad som ska beröras vid gruppträffen
- Tillit och förtroende till mannen och gruppen genom att gruppledarna lämnar över till dem
- Mannen ses som ett subjekt som själv kan göra sina val i livet
- Mannen har ansvar över och i sitt liv
- Mannen är en resurs

Sammanfattningen av ovanstående punkter kan sammanfattas som en av definitionerna av socialpedagogik, ”att kamratligt vägleda förändrande möten”.

Berättandet

Gruppledarna inom de tre verksamheterna har olika ord för ett liknande arbetssätt. Vid Utväg pratar man om ett narrativt arbetssätt, Frideborg nämner att man vill att mannen ska formulera en historia och Karlfrids gruppledare säger att mannen ska skapa en berättelse. Vad alla avser är att mannen genom samtal och dialog med gruppledarna och de andra gruppdeltagarna berättar om delar av sin livsverklighet.

Karlfrids gruppledare menar mannen genom berättandet skapar sig en egen förklaringsmodell över vad som hänt och vad det beror på som leder till ett adekvat handlande i längden. Att sätta in sin egen förklaring i ett sammanhang, som är viktigt att ha som en förståelse för sitt eget framtida handlande. Gruppledarna vid Frideborg anser att ju mer de kan hjälpa mannen att beskriva vad som skett, desto mer kan man fånga in av skeenden som gör att mannen blir mer berörd. Att bli berörd är betydelsefullt, då kan

mannen komma i bättre kontakt med sina känslor. Distanseringar och fragmenteringar angående sig själv försvinner och helheten av självbilden ökar. Berättandet fångar in affekter och känslor i nuet inför det som hänt tidigare. Mannen berörs och får kontakt med till exempel rädsla, aggressivitet och sorg i rummet. Gruppen och gruppledarna visar med sitt lyssnande att de ”håller för detta”, och känslorna blir tillåtna utan att det leder till våld.

Kedjeanalysen är det narrativa arbetssätt vid Utväg där mannen får gå tillbaka och förstå genom att tydliggöra en beskrivning av vad som skett, och ett av deras viktigaste verktyg menar gruppledarna. Kedjeanalysen är ett dekonstruerande arbetssätt, som man även menar är en inlärningsprocess för de övriga männen som sitter med och lyssnar.

Gruppledarnas beskrivning av kedjeanalysen: En arbetsmodell som finns inom den dialektiska beteendeterapin. Man tittar noggrant på vilka sårbarhetsfaktorer som mannen har med sig, och som föregår våldet. Även vilka tankar och känslor som fanns med innan våldet utlöstes lyfts fram. Själva våldshändelsen belyses noga och man gör en dekonstruktionsanalys av beteendet i våldssituationen. Därefter tittar man på konsekvensen av hela denna kedja på både kort och lång sikt. Blev resultatet ett effektivt sätt att lösa problem på, var det effektivt att slå kvinnan? Gav handlingen det resultat man hade förväntat sig på kort sikt? Vad hände med relationen på lång sikt? Avsikten är att sätta in mannens sätt att hantera könsspecifika attityder, värderingar och våldet i ett större sammanhang. Detta blir ett sätt att dekonstruera händelsen, att plocka isär händelseförloppet. Därefter får mannen leta efter alternativa utvägar i händelsekedjan. Var någonstans skulle han kunnat förändra så skeendet blev annorlunda? Vad är mer effektivt att göra?

Denna arbetsmetod ger männen dels en möjlighet att komma ut ur identiteten som våldsvärkare, och dels kan de bygga en positiv identitet kring sig själva utan att för den skull förneka sin historia eller sitt ansvar för våldet. Mannen får försonas med vad som skett och med sig själv, samt få en mer sund och konstruktiv hållning till ansvar.

Tillit och respekt

Ett viktigt redskap är att gruppdeltagarna har tillit och respekt för gruppledarna, och i det tro att gruppledarna har kunskap om det man samtalar om. Att männen känner att det nog är på det sätt som gruppledarna uttrycker sig på, och att de anstränger sig att försöka förstå det. I det finns en trovärdighet som är värd att lita på.

Exempelvis uttrycker gruppledarna vid en verksamhet att de använder sig av ”påputtning” som arbetsmetod och de andra båda säger att de ger hemläxor utifrån råd som ges vid gruppträffen i förhållande till frågeställningar som männen lyft. Det kan bland annat

handla om att man vill förmå mannen att prata med den person som han brukat våld mot, och dels att han även ska prata med de barn som finns i relationen och som är en del av både specifik händelse och livssituationen i stort. Det finns en gottgörelse i att göra det, samt att man förändrar bilden av sig själv, var det sätt som gruppledarna vid en verksamhet uttryckte det på. För männen gäller det att i sådana sammanhang lita till vad gruppledarna säger, inte slå det ifrån sig utan pröva även om det känns osäkert.

De män som deltagit längre tid ger gruppledarna legitimitet, vilket gör att de ”nya” förstår att de är värda och förtjänar respekt. De behöver inte testa.

Jargonger och känslöstämningar

Karlfrids och Utvägs gruppledare menar att ett verksamt förhållningssätt är att stå emot vi-män-attityder. Att våga ”sätta ner klackarna” och våga stå för något som inte är opportunt. Det handlar om att se upp med kraften i attityder som finns i gruppen så att gruppdeltagarna och speciellt inte gruppledarna blir likartade. Gruppledarna ska ju vara en förebild för andra manliga synsätt angående exempelvis hur kvinnor är. Då de ifrågasätter ger det en positiv möjlighet till reflektion och eftertanke och mannen kan upptäcka komplexiteten i relationen till en specifik kvinna, men också kvinnor i allmänhet. Först kan man ”åka med lite i snacket om fördomar” och sedan kan man bromsa och sätta stopp. Det är ett effektivt arbetssätt, ”att attackera och våga nypa lite”, men det tar också mycket kraft menar ett några av gruppledarna.

Gruppledarna vid Frideborg som är en man och en kvinna pratar istället om att de blir förebilder i hur två ”olika” personer med skilda tankar och uppfattningar respekterar varandra. Genom att de visar intresse för hur den andra tänker och hur männen tänker kan man resonera om fördomar utan att fördöma initialt, och senare kan man konfrontera och nyansera.

Likheter – sammanfattning

Alla verksamheter anser att avslutningen är metodiskt betydelsefull att arbeta med. Det handlar dels om den separation som sker i och med att mannen slutar i gruppen och dels om separationer som man varit med om vid andra tillfällen i livet. Detta berör alla män inom gruppen, både att vara den som tar avsked och att vara den som stannar kvar. I Frideborgs mansgrupp blir det en mer koncentrerad separationsprocess, eftersom alla slutar samtidigt, och gruppledarna nämner att de samtalar om det mer och mer vid de tre sista gruppträffarna. De menar att det är viktigt att få sammanfatta vad man varit med om i gruppen innan man avslutar den, att kunna uttrycka vad som har känts bra eller inte bra. Att man både förmår och har möjlighet till att uttrycka kritik, vilket de inte kunnat göra i sina relationer utan blivit arga istället. För gruppverksamheterna vid Utväg och Karlfrid blir förloppet vid separationer som en del av övriga delar under sessionerna.

Temaområden

Något skiljer det sig åt i hur man inom de olika verksamheterna benämner sina temaområden, men sammantaget lyfter man upp situationer som berör vad mannen gör med sitt liv.

- Makt- och kontrollbehov
 - Att förstå vad kontroll är
 - Den egna kontrollen av kvinnan
 - Att själv kontrolleras av kvinnan
- Barnperspektivet
- Besöksförbud
 - Att rent faktiskt inte få träffa barnen – att prata om en specifik situation
 - Att vara pappa till barn och inte få träffa dem – mer generellt
 - Hur är man en bra pappa – att skaffa sig ett konkret handlingsverktyg
- Kvinnoperspektiv
 - Kvinnans rädsla
 - Vem är hon – föreställningar om kvinnan/kvinnor
- Eget perspektiv
 - Ansvar i det som händer
 - Att få fram ilska och vrede; frustration och maktlöshet – att ha en känslomässig kommunikation
 - Vem är jag – föreställningar om sig själv
 - Hur ska man vara som man
 - Självkänsla
 - Självkänedom
 - Ansvar för sig själv, sina val och sina handlingar
 - Tänktande om kvinnor – olika benämningar
 - Tankar om känslor och jämställdhet
 - Förhållande till föräldrar och syskon
 - Förhållande till arbetskamrater
 - Mansbilder
- Delar i mannens livssituation
 - Arbetslöshet
 - Pengar och ekonomi

- Boende
- Relationer – goda relationer
- Dåtid som återverkningar i nutiden
- Att koppla tillbaka till mannens ”ryggsäck” som finns med från uppväxten
- Att koppla till hur man reagerar nu
- Att koppla till konflikten som fanns och som är anledningen till att mannen finns med i gruppverksamheten
-
- Svartsjuka
- Avund
- Skam
- Konflikthantering
- Våld av alla slag
- Vad är en parrelation i förhållande till en familjrelation
- Sexualitet
- Sätt att hantera närhet, ömhet och beröring
- Alkohol
- Hur klarar man en separation
- Manligt och kvinnligt
- Känslomönster
- Rättegångsfrågor
- Skadestånd – ett känslomässigt problem (Karlfrid)
- Att ha blivit övergiven, lämnad och separerad som barn (Karlfrid)
- Besök från Alla kvinnors hus och vad som kom upp då (Karlfrid)
- Goda relationer (Utväg)
- Goda samtal (Utväg)
- Gott liv (Utväg)
- Språket – hur vi använder språket spelar roll i hur relationen tar sig uttryck (Utväg)
- Kaka-söker-maka-syndromet (Frideborg)

4.5.2 Skillnader

Enskilda samtal

Vid Karlfrid har man enskilda samtal med några män, och man anser att optimalt var om fler män hade enskilda samtal av terapeutisk karaktär innan de kommer in i gruppen. Den kvinnliga gruppledaren vid Frideborg har också enskilda samtal ibland. Den ene av gruppledarna vid Utväg möter en del av männen i sin andra profession, annars har de inte enskilda samtal med någon man inom Utvägs gruppverksamhet.

Arbetsnivå

Karlfrids gruppleddare arbetar på fler nivåer i männens liv och utifrån fler aspekter av deras livssituation. Å ena sidan arbetar de på ett yttre praktiskt plan genom dels att stötta mannen i att söka arbete och att få de primära delarna i vardagen att fungera och dels i kunskap om lagar och regler som gäller för barn som används i förhållande till mannen och hur han kan göra då det gäller hans egna barn. Denna stöttning ger återkoppling till mannens självförtroende och att komma ur självömkan, menar de. Å andra sidan arbetar de samtidigt med här och nu och det som är mannens känslor i vardagen, hur de hanterar och löser sina problem och sin situation, vilket kopplas tillbaka till mannens historia. Det är ett arbete utifrån två dimensioner, både den inre och yttre verkligheten.

De andra båda verksamheterna nämner inte att de i sitt arbete stödjer till exempelvis arbetssituation som mannen har, men en tolkning är att man utgår från att när männen bearbetar sin inre verklighet så berörs också den yttre eftersom det ingår i det teoretiska grundlag man säger sig ha.

Ytterligare en skillnad i arbetssätt, som redan nämnts vid flera tillfällen, är att gruppleddarna vid Karlfrid och Frideborg möter männen innan de kommer till gruppträffarna.

4.6 Sammanfattningsvis

Vilka är de mest påtagliga likheterna och skillnaderna i de tre verksamheterna i sättet att arbeta med gruppsamtal?

4.6.1 Skillnader

De främsta olikheterna mellan de tre gruppverksamheterna framträder tydligast inom kategorierna ”Tid- och arbetsstruktur” och ”Teorier och teoretiska utgångspunkter”.

Inom kategorin ”Tid- och arbetsstruktur” blir flera aspekter synliga angående tid. Det är skillnader i hur länge verksamheterna har funnits, i hur länge som gruppleddarna har arbetat tillsammans, i antal gånger som primärgruppen går, i tid per gruppträff och i hur uppföljningsgrupperna är strukturerade tidsmässigt.

Vilken betydelse har tiden i att nå målen med verksamheterna? Männen i Karlfrids gruppverksamhet har tidsmässigt möjlighet att delta lika lång tid som Frideborgs män har, två terminer. Skillnaden är dock att Karlfrids deltagare går en gång i veckan under de första 30 gångerna, medan resterande närvaro endast är vid ett tillfälle i månaden. Vid

Utväg är det möjligt att delta vid en termin med en uppföljning under tre tillfällen. Så sammanlagt erbjuder Frideborgs verksamhet den längsta tiden för bearbetning, och Utväg den kortaste.

Erfarenheter och åsikter angående effekten av att ha öppna eller slutna grupper skiljer sig till viss del åt.

Gruppledarna vid de olika verksamheterna involverar sig i människans livssituation i olika hög grad. Karlfrids båda gruppledare besöker mannen då han sitter häktad, Frideborgs gruppledare träffar mannen vid ett tillfälle innan han deltar i gruppen, medan gruppledarna i Utvägs verksamhet endast kommer in vid gruppträffarna. Ytterligare en aspekt, som finns nämnt under kategorin arbetsmetod och verktyg, men som kan hänföras till involveringen och dimensioner i arbetet, är arbetsnivå. Utifrån de enskilda gruppledarnas berättelser kan en tolkning göras att Karlfrids gruppledare arbetar inom flera dimensioner av människans levnadsförhållanden. De är med och stödjer så människans yttre verklighet ska fungera. Sedan är det inte sagt att människan inom Frideborgs och Utvägs verksamheter inte får stöd och hjälp i sina yttre verkligheter. I teoretisk mening finns det en tydlig skiljelinje mellan om målet generellt är att ge stöd i människans yttre verklighet, om det ska stärka jaget eller siktar mot insikt. I praktiken medverkar troligtvis bearbetning av den inre verkligheten till att förändringar sker i en persons yttre verklighet och vice versa.

Gruppledarna benämner vad de gör i sitt arbete med till delar skilda begrepp som vid jämförelse ändå visar att målsättningen inom de tre verksamheterna med arbetet är detsamma.

De tre verksamheternas gruppledare vilar i skilda teorier och utgångspunkter för sitt arbete men trots detta finns likheter i hur det praktiska arbetet i grupperna utförs.

4.6.2 Likheter

Inom kategorierna ”Arbetsmetoder och verktyg” och ”Målsättningen med arbetet” framstår de flesta likheterna mellan Karlfrids, Utvägs och Frideborgs verksamheter. Alla verksamheterna arbetar med nutid, framtid och dåtid.

Alla verksamheterna menar att en övergripande målsättning är ansvaret, som berör människans liv i flera avseenden och utifrån flera tidsdimensioner. Mannen ska dels ta ansvar för den konkreta våldshandling som är anledning till att han är deltagare i

gruppverksamheten, det handlar om dåtiden. Han ska dels inte begå några nya våldshandlingar under tiden han är med i gruppen, nutiden, men inte heller i framtiden.

Ansvaret handlar också om att mannen ska ta hand om sitt eget varande. Fokus ligger på grundkonflikten, mäns våld mot kvinnor och att hitta skilda strategier för att våldet inte ska upprepas. Den bearbetning som görs vid de skilda sessionerna under grupp-tiden ska även leda fram till att mannen ser att det finns val över huvud taget att göra, att se vilka möjligheter som finns i olika val och att sedan handla utifrån detta.

Det narrativa arbetssättet och vad det siktar emot, en ny berättelse om hur livet har gestaltat sig som man kan bära med sig in i framtiden, finns som en metod inom alla verksamheterna. Andra likheter är att man inte har ett givet program utan fångar var mannen befinner sig här-och-nu. Den enskilda mannen och gruppen är ett viktigt verktyg, och likaså gruppledarna. Inom gruppen hjälper ”veteraner” och ”nykomlingar” varandra i att bland annat se hur långt man själv kommit i sin bearbetning av olika händelser och skeenden i livet. Gruppledarna är ett verktyg i sig själva som personer och de olikheter som de framhåller som en del av en arbetsmetod. Männerna måste stanna upp och själva tänka till och fundera över vad som sägs och sedan själv ta ställning till vad just han anser. På det viset blir det inga självklara svar som ges. Mannen ses om en resurs i gruppen och gruppledarna ser männen som subjekt som är viktiga för grupprocessen och dess dynamik.

Inom de tre verksamheterna benämner man sina temaområden på liknande sätt, och de berör mannens livssituation och hur han handlar inom det. Som helhet handlar det om mannens eget perspektiv i förhållande till en mångfald av aspekter, och om kvinnans och barnets perspektiv.

Till sist

Bedömningen måste bli att likheterna är större än skillnaderna. Även om man framhåller något olika teoretiska perspektiv finns en påtaglig förankring i psykodynamisk teori, alla tre är också multiteoretiska. De ”verktyg” som används skiljer sig något från varandra men inte mer än att det är terapeutens val inom den gemensamma ramen. Den grundläggande hållningen till männen och männens problem är till största delen gemensam. Temaområden som behandlas under samtalen är också till stor del gemensamma.

Det betyder att de män som kommit till de olika verksamheterna möts av ett förhållandevis kvalitativt likartat socialpedagogiskt/behandlande innehåll i det praktiska arbetet i grupperna.

Skillnaderna är mer av kvantitativt slag i tid och struktur.

5. En effektstudie

Den effekt som har studerats är om de män som dömts för misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott och som deltagit i behandling (Undersökningsgruppen) har återfallit i brott av samma typ eller inte. (Som återfall har räknats även misstanke om brott.) Frekvensen av återfall har jämförts med en grupp män som dömts för samma brott men tackat nej till behandlingserbjudande (kontrollgruppen). Kriteriet på återfall i brott är i övrig kriminalvårdsstatistik bygger på registrering av nytt brott varför principen följts även i denna undersökning. (Se vidare kap 7)

5.1 Männen i undersökningsgrupperna

Undersökningsgrupperna, män som dömts till kontraktsvård, (I grupperna kan också förekomma män som dömts till skyddstillsyn med särskild föreskrift men i texten nedan används enbart begreppet kontraktsvård.) kom att omfatta 52 män fördelade på Frideborg 19 män, Utväg 19 män samt Karlfrid 14 män.

5.1.1 Utväg

Gruppen bestod av 19 män i ålder 24 – 55 år, medelålder ca 43 år. 12 män levde i parförhållande med kvinnan vid den aktuella händelse som ledde till dom, efter händelsen levde 6 män i parförhållanden. 16 män hade arbete eller studier vid tillfället för händelsen, 15 efter. Minst 9 män har upplevt våld under sin uppväxt. 14 män kan bedömas som högkonsumenter av alkohol, flertalet berusade vid misshandelstillfället. 5 män har dömts för rattfylleri.

9 män har registeranteckningar gällande trafikbrott från 1 – 11 domar eller strafförelägganden (totalt 36 anteckningar) 2 män är dömda för egendomsbrott.

När det gäller våldsbrottslighet har av de 19 männen 17 män dömts för misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott vid ett tillfälle, av dem har 2 män dömts för misshandel även mot annan person. En man har dömts för misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott vid 2 tillfällen och en man vid 3 tillfällen.

3 av männen har eller har haft beslut om besöksförbud, en vid mer än ett tillfälle.

Sammanställningen visar att två män har återfallit till brott som misshandel i nära relation/ kvinnofridsbrott räknat från första dom.

Av dessa har en man återfallit till samma brott efter genomfört behandlingsprogram. (Uttryck i relativa tal ca 5 %)

5.1.2 Frideborg

Gruppen bestod av 19 män i ålder 30 – 65 år, medelålder ca 38 år. 12 män levde i parförhållande vid den aktuella händelse som ledde till dom, efter händelsen levde 4 män i parförhållanden. 10 män hade arbete eller studier vid tillfället för händelsen, 7 efter. Minst 11 män har upplevt våld under sin uppväxt. 10 män kan bedömas som högkonsumenter av alkohol, flertalet berusade vid misshandelstillfället. 6 män har dömts för rattfylleri.

12 män har registeranteckningar gällande trafikbrott från 1 – 5 domar eller strafförelägganden (totalt 23 anteckningar) 2 män är dömda för egendomsbrott.

När det gäller våldsbrottslighet har av de 19 männen 5 män dömts för misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott vid ett tillfälle, 9 män har dömts för misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott vid 2 tillfällen. 4 män har dömts vid 3 tillfällen samt en man vid 6 tillfällen. 6 män har även dömts för misshandel sannolikt i annat sammanhang än nära relation.

11 män har eller har haft beslut om besöksförbud, 6 av dem vid mer än ett tillfälle.

Sammanställningen visar att 14 män har återfallit till brott som misshandel i nära relation/ kvinnofridsbrott räknat från första dom.

Av dessa har 6 män återfallit till samma brott efter genomfört behandlingsprogram, det vill säga närmare en tredjedel av männen. (Uttryckt i relativa tal ca 30 %).

5.1.3 Karlfrid

Gruppen bestod av 14 män i ålder 23 – 55 år, medelålder ca 38 år. 13 män levde i parförhållande vid den aktuella händelse som ledde till dom, efter händelsen levde 2 män i parförhållanden. 9 män hade arbete eller studier vid tillfället för händelsen, 8 efter. 7 män har upplevt våld under sin uppväxt. 9 män kan bedömas som högkonsumenter av alkohol, flertalet berusade vid misshandelstillfället. 5 män har dömts för rattfylleri.

8 män har registeranteckningar gällande trafikbrott från 1 – 3 domar eller strafförelägganden (totalt 13 anteckningar) 4 män är dömda för egendomsbrott.

När det gäller våldsbrottslighet har av de 14 männen 7 män dömts för misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott vid ett tillfälle, 5 män har dömts för misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott vid 2 tillfällen och 1 män vid 5 tillfällen. 3 män har även dömts för misshandel sannolikt i annat sammanhang än nära relation.

4 män har eller har haft besöksförbud, en vid mer än ett tillfälle.

Sammanställningen visar att 6 män har återfallit till brott som misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott räknat från första dom.

Av dessa har 1 man återfallit till samma brott efter genomfört behandlingsprogram. (uttryckt i relativa tal ca 7 %) En man har återfallit under behandlingstiden.

5.1.4 Sammanfattningsvis

visar de tre grupperna vissa likheter när det gäller sociala bakgrundsfaktorer:

- likartad åldersgrupp, i huvudsak medelålders män
- likartad utbildningsnivå, grundskola/gymnasium. Ett fåtal har oavslutad grundutbildning eller postgymnasial utbildning
- mer än hälften av männen har fast anknytning till arbetsmarknaden
- ett stort antal parförhållanden upphör efter dom
- fler än hälften av männen har dömts eller erhållit strafföreläggande gällande trafikbrott
- en tredjedel av männen har dömts för rattfylleri/grovt rattfylleri
- fler än hälften av männen kan rubriceras som högkonsumenter/missbrukare av alkohol, i vissa fall även narkotika och anabola steroider. Flertalet har varit berusade vid misshandelstillfällena

Olikheterna mellan grupperna ligger främst i männens brott och speciellt när det gäller våld i nära relation. De män som hänvisats till Utväg efter dom om kontraktsvård har 17 av 19 män fått den påföljden *efter första dom* gällande kvinnofridsbrott eller misshandel av kvinna i nära relation. För Karlfrid gäller detta 7 av 14 män och för Frideborg handlar det om 5 män av 19. Även andelen besöksförbud följer detta, en av 6 vid Utväg, en av 4 vid Karlfrid och drygt hälften vid Frideborg. Även generellt är männen som dömts till

kontraktsvård vid Frideborg mer kriminellt belastade än vid de övriga verksamheterna. Minst belastning har männen vid Utväg.

Detta återspeglar sig också i återfall efter behandling. De som återfallit till misshandel i nära relation/ kvinnofridsbrott tillhör de mest kriminellt belastade, 5 av 6 fall av de som behandlats vid Frideborg, 2 av 3 vid Karlfrid och det enda återfallet vid Utväg.

5.2 Männen i kontrollgrupperna

Ordet kontrollgrupp kan i detta sammanhang vara något missvisande då det handlar om män där behandling inte ingått i domen men erbjudits genom de till frivården kopplade verksamheterna som tillhandahåller behandling för män som dömts till kontraktsvård. (se vidare metodavsnittet.)

Som tidigare beskrivits kunde kontrollgrupper endast identifieras inom verksamheterna Utväg och Karlfrid. Även vid dessa två verksamheter var informationen om männen som erbjudits behandling i samband med dom men tackat nej mer begränsad i förhållande till informationen om männen i undersökningsgrupperna när det gäller männens bakgrund i Karlfrid i förhållande till Utväg. Däremot är informationen jämförbar när det gäller belastnings- och misstankeregister.

Kontrollgrupperna kom att omfatta 34 män fördelade på Utväg 17 män och Karlfrid 17 män.

Grupperna hade följande karaktäristika.

5.2.1 Utväg

Gruppen bestod av 17 män i ålder 24 – 76 år, medelålder ca 44 år. 9 män levde i parförhållande vid den aktuella händelse som ledde till dom, efter händelsen levde 3 män i parförhållanden. 10 män hade arbete eller studier vid tillfället för händelsen, 9 efter. Förekomsten av upplevt våld under uppväxten är oklar men sannolikt gäller upplevelse av våld för minst 6 män. 11 män kan bedömas som högkonsumenter av alkohol, flertalet berusade vid misshandelstillfället. 3 män har dömts för rattfylleri.

6 män har registeranteckningar gällande trafikbrott från 1 – 13 domar eller strafförelägganden (totalt 20 anteckningar) 2 män är dömda för egendomsbrott.

När det gäller våldsbrottslighet har av de 19 männen 12 män dömts för misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott vid ett tillfälle, 2 män har dömts för misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott vid 2 tillfällen. 2 män har dömts vid 3 tillfällen samt en man vid 6 tillfällen. 2 män har även dömts för misshandel sannolikt i annat sammanhang än nära relation.

Sammanställningen visar att 6 män har återfallit till brott som misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott räknat från första dom. 4 av dessa har ny dom rörande misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott eller misstanke om detta under kontrollperioden. Samtliga har även annan brottsbelastning.

5.2.2 Karlfrid

Gruppen bestod av 17 män, 29 – 61 år, medelålder ca 49 år. Förekomsten av upplevt våld under uppväxten är oklar, likaså frågor om övriga sociala förhållanden. 9 män kan bedömas som högkonsumenter av alkohol utifrån alkoholrelaterade brott. 8 män har dömts för rattfylleri, tre av dem vid flera tillfällen.

7 män har registeranteckningar gällande trafikbrott från 1 – 13 domar eller strafförelägganden (totalt 20 anteckningar) 2 män är dömda för egendomsbrott.

När det gäller våldsbrottslighet har av de 17 männen 8 män dömts för misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott vid ett tillfälle, 3 män har dömts för misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott vid 2 tillfällen. En man har dömts vid 3 tillfällen, 2 män vid 4 tillfällen samt en man vid 5 tillfällen. 2 män har även dömts för misshandel i annat sammanhang än nära relation.

Sammanställningen visar att 6 män har återfallit till brott som misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott räknat från första dom. Ingen har ny dom rörande misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott eller misstanke om detta under kontrollperioden.

5.2.3 Sammanfattningsvis

Männen i kontrollgrupperna uppvisar delvis samma karaktäristika som männen i undersökningsgrupperna när det gäller sociala bakgrundsfaktorer. De avviker dock när det gäller ålder, kriminalitet, både då det gäller misshandels/kvinnofridsbrott och kriminalitet i övrigt.

5.3 Samlad bedömning av utfall

Av männen i kontrollgrupperna, 52 män, har totalt 8 återfallit i samma brottstyp vilket utgör ca 15 % i uttryckt relativa tal. Samtliga har, förutom flera domar gällande kvinnofridsbrott/misshandel i nära relation, även domar eller förelägganden för andra brott.

När det gäller återfall bland män som dömts till kontraktsvård vid första dom för kvinnofridsbrott/misshandel i nära relation har ingen av männen ny dom eller anmälan gällande samma brottstyp.

Även om materialet är förhållandevis litet, och skall behandlas därefter, finns ett antal tydliga samband där det gäller män dömda för misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott:

- hög alkoholkonsumtion hos männen
- upplevelser av annat våld, främst under uppväxten
- koppling till annan kriminalitet
- ”slarvigt levnadssätt” exempelvis påtagligt många trafikförseelser

När det gäller återfall i brott rörande misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott (i både undersökningsgrupper och kontrollgrupper) kan dessutom noteras:

- de flesta som återfaller i brott som misshandel i nära relation/ kvinnofridsbrott har en större förankring i annan brottslighet än de som dömts en gång för misshandel i nära relation/ kvinnofridsbrott
- de flesta män som återfallit i brott som misshandel i nära relation/kvinnofridsbrott har svagare koppling till arbetsmarknad och/eller utbildning än de män som genomgått behandling.
- Missbruksproblematik, speciellt alkohol, är mycket vanlig.

5.4 Har gruppsamtal som behandling någon effekt?

Av de män som deltagit i föreskrivna gruppsamtal och som dömts till kontraktsvård vid första dom för kvinnofridsbrott/misshandel i nära relation har vid

Frideborg	3 män
Utväg	15 män
Karlfrid	6 män

inte någon ny registeranteckning om dom eller misstanke för motsvarande brott under den tid som studien omfattat.

Av de män som har dömts för kvinnofridsbrott/misshandel i nära relation vid fler än ett tillfälle har vid

Frideborg	7 män
Utväg	3 män
Karlfrid	4 män

inte återfallit i motsvarande brott efter behandling under den tid som studien omfattat..

Återfallsfrekvensen för misshandelsbrott räknas ligga vid ca 8 % inom ett år, inom tre år ca 17 %.(Brå kriminalstatistik)

Detta förhållande lämnar givetvis inga garantier för framtiden. Enligt Brå-rapporten ”Upprepad utsatthet för brott”, (2001-3) är risken för att en våldsutsatt kvinna skall återkomma med en ny anmälan efter den första ca 25 %. Efter ytterligare en anmälan ökar risken för ny anmälan till 41 % (s 17). Vidare är risken störst för en ny anmälan de två första månaderna efter tidigare anmälan (s 25). En tredjedel av anmälningarna har föregåtts av tidigare anmälningar mindre än ett år tillbaka i tiden (s 38).

Utifrån denna kunskap borde det förväntas ett antal anmälningar under kontrollperioden. Så har inte skett, speciellt när det gäller männen som behandlats efter första dom. Där är återfallsfrekvensen 0 % i undersökningsgrupperna. Även i övrigt är återfallsfrekvensen något lägre än annan samlad statistik visar med undantag för männen med omfattande brottslighet och missbruk bakom sig.

I de två kontrollgrupperna ser förhållandet något annorlunda ut. Det bör dock betonas att ordet kontrollgrupp i sammanhanget är något missvisande, männen är dömda för samma typ av brott under samma tidsperiod men att grupperna i övrigt, som tidigare nämnts skiljer sig från undersökningsgrupperna på några punkter.

Kontrollgruppen vid Utväg visar att 4 av de 6 män som dömts flera gånger för kvinnofridsbrott/misshandel i nära relation återfallit under kontrollperioden.

Kontrollgruppen vid Karlfrid visar inte motsvarande men denna grupp består av män som är mindre kriminellt belastade och dessutom högre medelålder än kontrollgruppen vid Utväg.

5.4.1 Sammanfattningsvis

Vi anser att det finns grund för påståendet att den behandling som männen får har en positiv effekt. Effekterna är störst om behandlingen sätts in tidigt, det vill säga vid första tillfälle om det visar sig att en man misshandlar en kvinna i nära relation. Behandlingseffekten tenderar att bli mindre ju högre den kriminella belastningen är.

Motiveringen för ovanstående påstående är framför allt baserat på den totalt i studien låga återfallsfrekvensen när det gäller förstagångsdömda, men även att män som dömts flera gånger heller inte återfallit inom kontrollperioden. Vidare visar skillnaden mellan undersökningsgrupp och kontrollgrupp vid Utväg skillnader som bör beaktas som positivt resultat.

Hur kan skillnaden mellan resultat mellan Utväg och Karlfrid förklaras? Deras arbetsmetoder är förhållandevis lika, likaså grupperna. Utväg är dessutom den verksamhet som har lägst antal timmar i sina program. Skillnaden ligger sannolikt i studien som sådan, den görs efter det att behandling pågått kontinuerligt i sex år vid Utväg, det blir verksamhetsår 7 och 8 som studeras vid den verksamheten. Vid Karlfrid studeras verksamhetsår 1 och 2. Skillnaden i rutin i arbete är en möjlig förklaring. Det kan givetvis också finnas andra förklaringar, i exempelvis behandlingssätt eller kompletterande utbud som kvinnogrupper. Den mest sannolika förklaringen är ändå att antalet män som kommer i kontakt med behandling vid första tillfälle för dom är högre i Utvägs grupper än i de andra verksamheterna. De är dessutom något mindre kriminellt belastade.

Frideborg uppvisar ett måhända sämre resultat sett till återfallsfrekvens men grupperna av män är heller inte jämförbara då gruppen som ingått i studien är betydligt mer belastad av män med återfall i kvinnofridsbrott/misshandel i nära relation och annan brottslighet.

Som tidigare sagts är denna studie liten. Ovan gjorda påståenden borde givetvis kontrolleras genom vidare studier av de grupper av män som behandlas ännu tidigare än efter dom. Det kan exempelvis ske genom studier av de män som själva valt behandling efter kontakt med en behandlande verksamhet vare sig en rättsak startats eller inte. Vidare borde en betydligt bättre uppföljning/utvärdering göras som rutin i de verksamheter som arbetar med behandlingsinsatser. Detta gäller både de behandlingar

som kan erbjudas genom rättsvårdande myndigheter och de som finns som mansjourer etc.

5.5 Männens omdömen av behandlingen

Vid alla tre verksamheterna arbetar man utifrån formulerade individuella mål för männens förändringsplaner. Oftast innehåller formuleringarna uttryck om att inte använda våld, få känslokontroll, ökad lyhördhet, bättre självförståelse etc.

Vidare uttrycks relativt ofta viss skepsis och brist engagemang i starten då männen inte anser sig ha några problem, de betraktar den uppkomna situationen från en tillfällig händelse eller till att man är oskyldigt dömd. Även om våld skulle ha förekommit så är det framprovocerat, motparten har delaktighet i den uppkomna våldssituationen eller överdrivit.

Motsatsen finns också, män som är både förvånade över sin egen reaktion och handling samt skrämde över vad de gjort. Detta behöver inte innebära att motivationen är hög då en behandling kan klargöra en självbild som mannen inte vill ha – man vill inte vara sådan.

Det finns också skepsis mot behandlingen som sådan och inte minst till behandling i grupp. Tvånget i domen till kontraktsvård sänker också motivationen hos en del.

Starten är sålunda ofta inte den mest ideala. Relativt många män formulerar mål men säger samtidigt att man inte har särskilt stora förväntningar.

Trots detta är de slutomdömen som lämnas av männen tydligt positiva. Nedan följer några av de mest frekventa typerna av positiva yttranden.

- Gruppformen. Att träffa ”vanliga” män med samma erfarenheter och problem i vardagslivet. Att få diskutera något mycket ångestfyllt och förbjudet med andra som har liknande erfarenheter betyder att man kan lära av varandra hur de undviks.
- Ökad självkontroll framhålls som en viktig lärdom från grupptillfällena.
- Att lära sig andra sätt att hantera konflikter.

- Minska sin misstänksamhet och lära sig att hantera svartsjuka bättre.
- Våga tala för sig och bemöta andra i diskussioner.
- Bättre självkänsla och tillit till att klara situationer utan att slå
- Fått ”prata av sig” om den sida av sig själv som man inte önskar men har svårt att kontrollera eller överraskats av att man faktiskt hade.
- Lärt sig att se på sin tidigare relation – och kvinnan - på ett mer nyanserat sätt
- Lärt sig att se sin egen roll och därmed också förstå sin skuld.

Vanliga yttranden är att man trots bristande motivation i början känner att gruppsamtalen ”vänder något” och gruppsamtalen upplevs allt mer meningsfulla.

Flertalet som uttryckt relativt konkreta mål, exempelvis att bättre kunna hantera ilska eller konflikter anser också att de uppfyllt målen. Uttalandena som görs visar tydligt en positiv hållning till det som gruppsamtalen ger. Graden av motivation till förändring av destruktiva beteenden tycks öka under tiden som gruppsamtalen pågår.

Det finns givetvis också yttranden som tyder på motsatsen, att mannen deltar i samtalen för att uppfylla krav som ställts men att det är mer en formsak. Mannens hållning är att det finns ingenting att ändra på eller att mannen anser sig oskyldig till det han dömts för. Yttranden av detta slag är ändå relativt fåtaliga.

Relativt många män efterfrågar fortsatt kontakt eller fortsatt behandling. Den begränsade form av några få träffar efter avslut upplevs inte som tillräcklig.

Vid alla tre verksamheterna finns eller har funnits olika tankar och upplägg för uppföljning men inget har blivit konsekvent genomfört genom längre tid så att det kan betraktas som ett rimligt pålitligt instrument för systematisk uppföljning eller utvärdering. Detta är en svaghet som tydligt visar sig i denna studie. Dessbättre är den lättförklarad, några resurser till detta finns inte inom verksamheterna, prioriteringen blir det dagliga motivations- och behandlingsarbetet. Inte desto mindre utgör det en belastning både kunna göra säkrare studiet och motivera denna typ av verksamhetens existens. Denna kritik kan inte riktas mot verksamheterna som sådana utan uppdragsgivaren, i detta fall kriminalvården. Vid verksamheterna har granskning varit efterfrågad och denna studie har kommit till stånd genom en av verksamheternas agerande.

5.5.1 Sammanfattningsvis

En stor majoritet av männen anser att de fått ut något konstruktivt från gruppsamtalen. En vanlig uppfattning är att de låga – eller inga – förväntningar man hade ändrades snabbt i kontakt med andra i liknande eller samma situation. Få ansåg samtalen som bortkastad tid trots tvånget att delta. På denna punkt är resultaten i studien i överensstämmelse med andra tidigare nämnda studier.

6. Slutdiskussion

Kunskapen kring området som handlar om brott mot kvinnofriden kan diskuteras i många sammanhang, inte minst beroende på osäker bakgrundsinformation och olika undersökningsresultat vid liknande undersökningar. Redan omfattningen av våld mot kvinnor i nära relation ger problem genom olika definitioner samt mätningar och rapporter där resultat inte är jämförbara på grund av just olikheter. Exempel på detta finns i Sverige vid jämförelse av rapporter från BRÅ eller SCB:s ULF-undersökning och andra som exempelvis ”Slagen dam”.

Det är inte denna studies uppgift att se på detta men resonemanget kring mäns våld mot kvinnor innehåller också många uppgifter om män och vilka män som tillgriper våld mot kvinnor i nära relationer. Dessa diskussioner utgår från samma problematiska situation som ovan nämnda mer generella debatt om mäns våld mot kvinnor. Det är ändå i det närmaste omöjligt att diskutera åtgärder eller behandling av män som begått våldsbrott mot kvinnor i nära relation utan att komma in på de förklaringsmodeller som finns för dessa brott.

Vilka män är det som slår kvinnor? ”Vanliga män, vem som helst” är ett svar som ofta hävdas vara det riktiga. Sett utifrån den forskning som vi funnit under denna studies gång borde svaret snarare vara: Vet inte, frågan är ännu inte tillräckligt utforskad, forskningen är inte tillräcklig i omfattning och heller inte kvalitativt tillräcklig.

Den invändning som kan göras är att sannolikheten för att mörkertalet för anmälningar torde ligga runt 5 gånger högre och att ca hälften av anmälda brott aldrig leder till åtal. Där åtal väcks leder ca hälften till fällande dom. Detta gäller sammantaget för kvinnofridsbrott, misshandelsbrott och olaga hot. (Brå Kriminalstatistik)

Denna studie omfattar bara män *dömda* för kvinnofridsbrott/misshandel i nära relation. Redan på planeringsstadiet uttalade de tre samordnarna för verksamheterna en gemensam hållning om att de män de kommer i kontakt med är inte ”vanliga män, vem som helst”.

Studien kom också att visa att så var fallet, den tidigare redovisade karaktäristiken för männen visar en annan bild av män än den som kan tänkas för ”vanliga män”. I denna jämförelse är endast männen i undersökningsgrupperna räknade (vissa data i kontrollgrupperna var inte säkra nog). Även om ingen säker statistik finns för ”vanliga män” är det knappast troligt att mer än hälften av männen i motsvarande åldersgrupp skulle ha erfarenhet av familjevåld eller att tre femtedelar skulle ha missbruksproblem.

Inte heller förefaller det troligt att män i Sverige skulle ha i genomsnitt 5 anteckningar i kriminalregister om brottsbelastning i form av domar eller förelägganden.

Denna bild som framträder stämmer förhållandevis bra överens med det som redovisas kring gärningsmän i ”Våld mot kvinnor i nära relationer” (Brå rapport 2002:14). Även uppgifterna om anknytning till arbetsmarknad tycks överensstämma rimligt.

Däremot tycks gruppen utrikes födda vara mindre i behandlingsgrupperna i förhållande till nämnd statistik. En möjlig förklaring kan vara att bristande språkkunskaper hos utrikes födda män kan vara en avgörande faktor då samtalsbehandling diskuteras i samband med påföljd eller att dessa män inte anses kunna behandlas i verksamheterna.

Även om de män som döms för kvinnofridsbrott/våld i nära relation är en speciell grupp i förhållande till män som inte anmäls eller döms trots att de begått brott måste det ses som viktigt att de dömda männen får en behandling som har effekt just för denna grupp män.

2004 avkunnades i hela landet 264 (av 2068 anmälda brott) domar för grov kvinnofridskränkning där fängelse var den vanligaste påföljden 230 domar. Det näst vanligaste var skyddstillsyn, 32 domar, 5 inkluderade fängelse och 21 kontraktsvård, ca 8 % av domarna innehöll kontraktsvård. Då kriminalvårdsstatistiken inte specifikt redovisar misshandelsbrott i nära relation kan motsvarande säker jämförelse inte göras när det gäller våld mot kvinnor men av misshandelsdomarna innehöll även 8 % inslag av kontraktsvård, ca 6 % för grov misshandel. Totalt anmäldes 22 753 brott där brottsoffret var kvinna av totalt 67 089 misshandelsbrott.

Av dessa betraktades 10625 som uppklarade och 4591 åtalsbeslut togs. (Brå kriminalstatistik.)

Ovanstående visar att kontraktsvård används i mycket liten utsträckning när det gäller brottstyper våld mot kvinna. Samtidigt visar såväl kriminalstatistik som gjorda utredningar att antalet brott är omfattande och återfallsfrekvensen hög i den grupp som går att närmare kontrollera, nämligen gruppen män dömda för kvinnofridsbrott. (Brå rapport 2002:14)

Ovanstående resonemang leder fram till frågan om de dömda männen kan ha den gemensamma nämnaren som *den ideale förövaren*. Det vill säga en man som uppfyller ett antal kriterier av, från samhället sett, negativa kvaliteter som utöver brottet som sådant, gör att han kan fällas vid en rättegång. En motsvarande tanke har framförts i den allmänna debatten av professor Christian Diesen (någon vetenskaplig rapport finns ännu

inte) när det gäller män som anmälts för våldtäkt. Enligt Diesen (föredrag 2006) skulle fällande dom kunna påräknas i ca 10 % i våldtäktsfallen.

Det finns goda skäl till att föra ett liknande resonemang kring de män som ingår i studien. Kriterier i studien visar tydligt sanningen i samordnares och gruppledares uttalanden om att de män som deltar i samtalsgrupperna inte är ”vilka män som helst”. Den tidigare presentationen av männen talar för sig själv på denna punkt. Det krävs tydligen något mer än att misshandla en kvinna i nära relation för att dömas för brottet och när fällande dom avkunnas står tydligen inte den behandlande påföljden i första rummet. Kan det möjligtvis höras samman med att det är *den ideale förövaren* som står i rättssalen? Kan det också vara så att det finns en *ideal föröväre* när det gäller kontraktsvård och att olika domstolar har olika *ideala förövare*?

Mycket talar för att det är så, antalet fällande domar i förhållande till antalet anmälda brott bör ge anledning till undringar. Att åtal endast skall väckas om det är rimligt att tro att utfallet blir en fällande dom kräver hållbara bevis som kan vara svåra att finna i en ord-mot-ord- situation. Ett problem är också att den forskning som bedrivits om vilka män som begår våld mot kvinnor visar olika resultat när det gäller omfattning och vilka som är förövare. Exempel finns att hämta i arbetsplatsundersökningen, SCB:s ULF-undersökning och Slagen Dam där olika definitioner används.

De tre verksamheterna som ingår i studien ligger i olika regioner där anmälningsfrekvensen för kvinnofridsbrott varierar. Frideborg (Östergötland) finns i en region med hög anmälningsfrekvens, bland landets högsta, Utväg (Västra Götaland) finns i mellanskiktet och Karlfrid (Värmland) finns bland de regioner som har landets lägsta anmälningsfrekvens för denna typ av brott. Betyder de också att det finns andra regionala skillnader av betydelse.

Frideborg startade, som tidigare nämnts, 1994, Utväg 1996 och Karlfrid 2002. Initiativtagare var frivården och tanken var att förhindra upprepning av något som skett, mans våld mot kvinna, som lett till fällande dom och påföljd. Det som skall förhindra fortsatt våldsutövning är social-pedagogiska, psykosociala eller psykologiska insatser riktade till mannen. Detta kan ske som ett frivilligt erbjudande eller tvångsmässigt genom kontraktsvård.

Denna studie, även om den är begränsad, visar att domstolarna uppenbart hanterar frågan om när kontraktsvård är lämplig mycket olika. I Utvägs upptagningsområde döms uppenbart fler, 15 av 19 män (ca 80 %) till kontraktsvård innehållande samtalsgrupper vid första fällande dom för kvinnofridsbrott/misshandel i nära relation. Motsvarande domar i

Karlfrids område är 8 män av 14 (ca 60 %) och Frideborgs upptagning 4 män av 19 (ca 20 %).

Även om få män döms i förhållande till alla män som begår kvinnofridsbrott/misshandelsbrott i nära relation handlar det ändå om några tusental män. Hur många av dem som döms vid första anmälan kan vi inte få fram.

Resultatet har redan visats, kontraktsvård innehållande professionellt ledda samtalsgrupper ger positiva resultat, främst för män där interventionen kommer tidigt – i samband med första dom för kvinnofridsbrott/misshandel i nära relation kan uppenbart dra nytta av den behandlande verksamheten, upprepning av brottet tycks förhindras.

En annan fråga som bör ställas är vad de män som uppvisar en problematisk bakgrund med flera psykosociala problem aktuella vid samma tidpunkt faktiskt kan förändra under ett antal gruppsamtal oavsett om det handlar om 20, 30 eller 40 samtalstillfällen. De män som uppvisar ett eller flera återfall av kvinnofridsbrott/misshandel i nära relation har så gott som samtliga fall också flera psykosociala problem och oftast annan kriminalitet i sitt register. Är det rimligt att tro att denna form av behandling för förändring av beteendet till kvinna i nära relation har möjlighet att lyckas? Männens problembild är komplex, en del behandlas men hur hänger resten av bilden ihop. Vad mer skulle behöva göras?

Samtidigt kan vi se att den verksamhet som i sina samtalsgrupper har flest män som dömts till behandling vid första domen för kvinnofridsbrott/misshandelsbrott i nära relation är den som har kortast behandlingstid för varje man av de tre undersökta.

6.1 Till sist

Det som effektstudien förhoppningsvis skulle ge svar var frågan om den samtalsbehandling som ges vid de tre verksamheterna hade någon effekt när det gäller förebyggande av fortsatt brottslighet i form av kvinnofridsbrott/misshandel i nära relation. Förhoppning fanns också att se omfattning och storlek av effekten. *Svaren måste bli att denna typ av behandling har effekt, särskilt om den sätts in vid första brottstillfälle men att storleken av effekten inte säkert kan avgöras då ett jämförelsematerial av god kvalitet inte kunnat skaffas fram.* Det jämförelser som kunnat göras tyder ändå på att effekten borde ses som säkrad men tillfälligheter kan inte uteslutas.

Eftersom flertalet av de män som behandlarna på såväl Frideborg som Utväg möter är män som sökt till behandlingen – mer eller mindre – frivilligt skulle det vara mycket

intressant att studera den gruppen närmare, både männens bakgrund och vilka resultat behandlingen gett. Indikationer som framkommit i diskussioner med samordnarna tyder på att dessa män kommer till verksamheterna förhållandevis tidigt och innan rättsprocesserna kommit igång. Om studiens resultat skulle gälla också dessa män, vilket är en spekulering men knappast osannolik, borde bra behandlingsresultat visa sig för denna grupp.

Studien har gett upphov till fler frågor än svar, frågor som måste ha ett svar för att arbetet mot målet att få en ”nolltolerans” för mäns våld mot kvinnor skall kunna nås. Det handlar om en enhetlig begreppsvärld som gör professionell kommunikation möjlig. Det handlar vidare om att förstå mäns handlande och varför de slår. På detta område är försöken till teoribildning stora men frågan är ändå hur stor den faktiska kunskapen är och hur makroteoretiska perspektiv kan användas på individnivå.

Vidare är det också frågor om hur myndigheter, polis, domstolar, kriminalvård, socialtjänst för att nämna några, bestämmer sina handlingsstrategier och använder dem. Studiens resultat tyder på att de som döms till behandling redan vid första domstillfället uppvisar de bästa resultaten. Om detta resultat skulle visa sig riktigt vid fortsatta studier skulle det kräva ett nytänkande hos domstolar och socialtjänst. Dessa organisationer har i decennier anammat ett system, närmast en doktrin, där små åtgärder sätts in vid första tillfällen för att sedan eskalera om inte önskad effekt uppnås. Om denna studies resultat kan verifieras borde i stället flera och kraftfullare behandlingsinsatser sättas in långt tidigare än vad som nu sker. Sådana tankegångar börjar komma, exempelvis Socialstyrelsens satsning på arbetssättet ”Barns behov i centrum”, BBIC.

Det kan handla om politiska mål och prioriteringar. Hittills har merparten av intresset riktats mot offren vilket det finns mycket goda grunder för sett ur framför allt skyddsaspekten. Problemet är att det inte löser det primära problemet som är mäns våld mot kvinnor. Det kan endast göras med kunskaper om våld och män.

Det blir en mycket traditionell avslutning – kunskapen på området är inte tillräcklig. Förklaringen är det alltför många utforskade områden men också att kunskap som finns inte är allmänt tillgänglig. Den finns i opublicerade material och lokala rapporter, inom olika organisationer och i huvudet på dem som dagligen arbetar med problematiken men som inte bestämmer över resurserna.

Kunskapen är också emotionellt laddad, kunskap kan bli obekvämt. Då är det ibland bäst att inget veta. Inom detta forskningsområde är risken uppenbar och kräver också en speciell uppmärksamhet.

En bra början vore en obligatorisk och systematisk uppföljning av alla män som deltagit i behandling, oavsett behandlingens art och vem som anordnar möjligheterna och om verksamheten per definition är frivillig eller inte. Forskning borde bedrivas inom kriminalvården men också hos de kriscentra för män och andra organisationer som kommer i kontakt med problematiken mäns våld i nära relationer.

Det medför noggranna metodologiska och etiska överväganden men skulle inte behöva vara vare sig arbetsmässigt eller ekonomiskt särskilt betungande i förhållande till sitt värde - att veta vad man gör och se resultaten av arbetet. Ett ännu större värde ligger i att minska de faror och det lidande som dessa brott medför.

7. Metoder i undersökningen – för den speciellt intresserade

Forsknings/utvärderingsarbetet är utfört som två delstudier. Anledningen till detta är att utvärderingen är ett försök till en effektstudie på verksamheter som inte i nuläget är ”innehållsdeklarerade”, det vill säga för forskaren eller läsaren tydliggjorda. I studiens natur är det viktigt att veta vad det är som gjorts i ett socialpedagogiskt/psykologiskt förändringsarbete och se på effekterna av just detta arbete, inte bara se på effekter på en viss målgrupp generellt. Därför är det viktigt att först beskriva/analysera vad som är arbetets innehåll, teoretisk grund och praktiskt utförande. Därefter kommer frågan om effekterna av detta arbete.

7.1 En studie om organisation och arbetsätt

Studien är deskriptiv i sin målsättning. Den bygger på intervjuer med de professionella medarbetarna i projekt Karlfrid, Utväg och Frideborg. Informanterna var den/de medarbetare som är ansvariga för verksamheten som sådan, har överblick och vidare utåtriktade kontakter. I praktiken innebar det den person som männen i första hand kommer i kontakt med för presentation, motivering mm. Denna första del är en beskrivning av verksamheten som sådan.

Den andra delen av beskrivningen gäller arbetsättet i behandlingsarbetet, gruppen av män, teoretisk förankring av arbetsätt mm. Fokus i berättandet ligger på vad man faktiskt gör och reflektion över teorikoppling. Intervjuer görs med de medarbetare på respektive verksamhet som är direkt ansvariga och utförare av behandlingssamtalen med tonvikt på socialpedagogiskt/terapeutiskt innehåll.

Informationen samlades in genom intervjuer dels med samordnaren inom respektive verksamhet, dels med de gruppledare som ledde arbetet i grupperna. Intervjuerna utfördes av forskarna i studien.

Styrningen av intervjuerna sker genom en frågeguide (bilaga 1 och 2) som inringar de frågeområden som intervjun omfattar. Frågorna som sådana är öppna och avser att leda till ett längre berättande från intervjupersonens sida. Intervjuerna spelas in/noteras. Bearbetningen sker genom senare kategorisering av svar inom givna områden. Intervjumodellen kan teoretiskt orienteras till narrativ/reflekterande design. (Kvale 1997)

Analysarbetets bakgrund är inspirerad av grundad teori, teorigenerering på empirisk grund. (Glaser & Strauss 1967, Starrin 1991.)

7.2 Effektstudie

Målsättningen med denna studie är att studera effekter i form av förändring hos de män som deltagit i gruppverksamhet eller individuella samtal. Metodiskt sett kom denna del av studien helt att omarbetas utifrån de diskussioner som föregick den etiska prövningen och vad som skulle krävas för att studien skulle godkännas.

Enligt den information vi fick är det något av en grundregel inom svensk kriminalvård att alla kontakter mellan kriminalvårdaren och den enskilde avslutas i och med en slutlig avskrivning. Det innebär att uppföljande studier av vårdens resultat inte kan ske genom någon form av personlig kontakt. En persons tidigare koppling till brott och påföljd skulle genom en sådan kontakt kunna avslöjas, en risk som inte kan etiskt försvaras. ”Sonat brott är sonat brott.” Genom detta försvinner möjligheten att kontakta dömda personer för direkt information i forskningssyfte.

Det som då återstår är registerundersökningar som då skall ske utan personens vetskap eller medgivande på grund av risken för avslöjande enbart genom en kontakt. Den prövning som gjordes enligt lagen om etikprövning av forskning som avser människor (Lag 2003:460) godkände att forskning i tillgängliga register fick ske utan de i undersökningen ingående personernas samtycke.

Det praktiska arbetet i effektstudien fördelades så att all forskningsinformation, sammandrag av verksamheternas anteckningar om männen samt registerutdrag om männen i undersöknings- och kontrollgrupperna samlades in och oidentifierades av samordnarna. Den samlade informationen överlämnades för bearbetning till forskarna.

Sammanställningen har på grund av materialets karaktär beräknats och sammanställts manuellt.

Ett område av de insamlade uppgifterna, information om männens kontakt med sina barn, utslöts i des slutliga behandlingen på grund av otillförlitliga och knapphändiga data i det material som låg till grund för våra registreringar. (se bilaga 3)

7.3 Urvalskriterier och tidsperioder

Undersökningsgrupperna utgörs av de män vid respektive verksamhets upptagningsområde som dömts till påföljd med föreskrift om vård för misshandelsbrott av kvinna i nära relation eller kvinnofridsbrott eller som själv valt att delta i behandling efter dom och där behandling pågått under tidsperioden 1 juli 2002 till 1 mars 2004.

Kontrollgrupperna utgörs av de män vid respektive verksamhets upptagningsområde som dömts för misshandelsbrott av kvinna i nära relation eller kvinnofridsbrott och som erbjudits motsvarande behandling under samma tidsperiod men valt att tacka nej eller dömts till fängelse.

Registeruppföljning skall ske tidigast 12 månader efter avslutad behandling. Uppföljningen kom att ske under juni och juli månad 2005 vilket betyder att uppföljningen skedde minst ett år efter avslutad behandling. Fördröjningen från den ursprungliga planen får ses som en fördel för studien eftersom kriminalvårdens återfallsstatistik bygger på kriterier återfall inom ett respektive 3 år. Uppföljningsstart efter 12 månader har också använts i den engelska studien (Dobash & Dobash et al 2000). Det betyder att studiens resultat kan jämföras med kriminalstatistikens första tidskriterium. I åtskilliga fall har en relativt lång tidsperiod förflutit mellan brott, dom, avtjänat straff och kontraktsvård vilket gör att tiden från det att brottet begicks till dess att uppföljningen skedde. Det betyder att tiden mellan brott och uppföljning efter behandling är mellan 1 till 3 år, i några fall längre.

7.4 Tillförlitlighet

Det enda effektmått som använts är om männen registrerats för kvinnofridsbrott eller misshandel i nära relation i belastningsregister eller misstankeregister ca ett år efter dom. Om inget brott eller misstanke registrerats betraktas detta som att en positiv effekt har uppnåtts. Detta var också det enda mått som stod till buds vid undersökningens genomförande. Tillförlitligheten i detta kan naturligtvis diskuteras och en vanligt förekommande kritik är att måttet är för oprecist och att brottet kan upprepas utan att anmälan sker. Detta är ett mått som frekvent används i kriminalstatistik, återfall inom ett respektive tre år.

Ofta påtalas att mycket få brott av denna typ, kvinnofridsbrott eller misshandel i nära relation faktiskt anmäls. Tidigare studier har visat att risken för att utsättas för samma brott är stor och att kvinnor som anmält brott en gång återkommer med brottsanmälan.

”De som anmäler denna typ av brott löper därmed i runda tal 50 gånger större risk att förekomma i anmälningsstatistiken under det närmast följande året. Det innebär i sin tur

att åtgärder som riktats till tidigare utsatta kvinnor når rätt adressat i 50 gånger fler fall än åtgärder som riktas till alla kvinnor. Risken för de kvinnor som anmält två tidigare brott är enligt den studerade anmälningsstatistiken ännu större. Bland dessa är det ungefär 40 procent som återkommer med ytterligare anmälningar inom ett år.” (BRÅ-rapport 2001:3)

Detta torde också kunna tolkas så att benägenheten att anmäla är förhållandevis stor och om kvinnorna utsatts för nya brott skulle en stor grupp också ha anmält dem. Vi anser att detta förhållande styrker tillförlitligheten i resultaten.

7.5 Svårigheter i metodfrågan

Något av ett ”Moment 22” uppstod också i att Kriminalvårdsstyrelsen krävde att etikprövningen skulle vara klar innan en framställning om tillgång till register kunde diskuteras. Det betydde att vi inte kunde skriva detaljerat om vad vi skulle göra i ansökan om etikprövning, något som etikkommittén krävde. Detta betydde en lång och omständlig behandling innan ett godkännande kom till stånd.

Vid diskussionerna efter prövningen och det positiva beslutet visade det sig att en del av de registerupplysningar vi önskade kunde inte tas fram på ett rimligt enkelt sätt. De kostnader som en sådan bearbetning skulle medföra fanns inga möjligheter att täcka. Det gällde exempelvis de kontrollgrupper vi önskade för att matcha undersökningsgrupperna. Anledningen var främst att misshandelsbrott ”i nära relation” inte var ett sökbart begrepp som kunde utskilja denna misshandel från andra misshandelsbrott. Inte heller sociala faktorer, exempelvis missbruk eller specifika familjeförhållanden kunde användas vid sökning.

Kontrollgrupperna kom därför, efter många överväganden, att bli de män som dömts för misshandel av kvinna i nära relation eller kvinnofridsbrott utan koppling till kontraktsvård. Däremot hade de erbjudits behandling vid Frideborg, Utväg eller Karlfrid men tackat nej till detta erbjudande eller dömts till fängelse. Det skulle senare visa sig att Frideborg inte hade tillräckliga informationer för att en grupp skulle kunna identifieras. Därför kom kontrollgrupper endast från Utväg och Karlfrid att ingå i studien. Den ursprungliga tanken på kontrollgrupper var att via register sortera ut ett antal män vars profiler i övrigt, ålder, utbildning, kriminalitet, missbruk mm, kunde matcha de män dom dömts till kontraktsvård. Detta kunde inte genomföras på grund av sökproblem varför denna konstruktion av ”kontrollgrupper” gjordes som en kompromisslösning mellan en något speciell kontrollgrupp och ingen alls. Gruppen kom att bli en grupp som i viss mån liknar kontrollgruppen i de nämnda utländska studierna, straffade men utan vidare behandling. I detta fall har behandling erbjudits men avvisats.

Undersökningsgrupperna var givna, det handlade om män som dömts för misshandel av kvinna i nära relation eller kvinnofridsbrott under angiven forskningsperiod och där kontraktsvård var en del av påföljden. Huvudindikatorer var domar eller anteckningar om misstanke om ny misshandel i närrelation eller kvinnofridsbrott från det att behandling avslutats och till kontrollperiodens slut. Även återfall i samma brottstyp under behandlingsperiod skulle noteras. Andra intressanta informationer var männens övriga eventuella kriminalitet samt missbruksrelaterade brott.

Denna del av informationen hämtades ur belastningsregister och misstankeregister. Då vissa sociala variabler såsom förhållande till våld, eventuell psykisk ohälsa, missbruk, gift/sambo, utbildning etc är intressanta bakgrundsfaktorer inhämtades detta från det material som fanns i anteckningar om männen vid respektive verksamhet. Då olika sätt för anteckningar och journaler förs vid de tre verksamheterna har denna information reducerats till förhållandevis enkla faktorer.

I och med att det varit svårt att få fram tydligt jämförbara material från de tre verksamheterna har vi valt att inte gå in detaljerat i psykosociala detaljer, exempelvis när det gäller familjeförhållanden och psykisk hälsa. I stället har tonvikten lagts på relativt lätt kontrollerbara faktorer som skulle kunna vara relevanta för bedömning av risker eller riskbeteende.

Vidare ansågs intressant vad de behandlade männen själva ansåg om den kontraktsvård de deltagit i. Dessa upplysningar sammanställdes av de omdömen som männen lämnat i samband med gruppverksamhetens avslutande. Även här fanns ett jämförelseproblem då verksamheterna använde olika arbetssätt, det kunde vara i form av avslutningssamtal eller frågeformulär. Alla män har heller inte tillfrågats, frågeformulär har lämnats men inte kommit ifyllda tillbaka. Relativt ofta i olika former av socialt arbete, så även här, prioriteras inte kontinuitet i detta arbete eller i en vidare uppföljning. Därför har männens bedömningar som använts i studien fått sammanfattande karaktär i form av värdeomdömen.

Sammanställningen av verksamheternas material har gjorts av samordnarna tillsammans med forskare efter ett fastställt formulär.

Studien avslutas med resultatredovisning. Vidare görs en jämförelse av studiens resultat med andra studier om återfallsbrottslighet och kvinnofridsbrott.

På grund av det numerärt begränsade materialet och även vissa svagheter i det har vi avstått från mer precis statistisk bearbetning, exempelvis signifikans. Av samma anledning

presenteras materialet i absoluta tal, relativa tal har använts sparsamt i de sammanhang där jämförelser med andra källor är av intresse.

Litteratur

Bolin, B & Enquist – Bolin, K (1997) *Tack vare Frideborg. Utvärdering av Kvinno våldsprjektet Frideborg*. Bolin Psykosocial utveckling och utvärdering.

BRÅ-Rapport 2000:11. *Grov kvinnofridskränkning. En kartläggning*

BRÅ-Rapport 2001:3. *Upprepad utsatthet för brott*

BRÅ-Rapport 2002:8. *Att förebygga våld mot kvinnor i nära relationer*

BRÅ-Rapport 2002:14. *Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning*

BRÅ Kriminalstatistik, tabeller brottsstatistik. www.bra.se.

Dobash. R E & Dobash, R P et al(1999)*A research evaluation of British programs for Violent Men*. Journal of Social Policy 28, 2 205 – 233. Cambridge University Press

Dobash. R E & Dobash, R P et al(2000) *”Changing Violent Men”*. Thousand Oaks. London. Sage Publ Inc.

Eriksson, M. Biller, H. Balkmar, D. (2006) *Mäns våldsutövande – barns upplevelser*. Stockholm. Fritzes

Fallbråten, H. Thörnell M (2006) *behandling av män som brukar våld mot kvinnor i nära relationer*. C-uppsats i socialt arbete, Örebro universitet

Glaser, B and Strauss, A. (1967) *The Discovery of Gruonded Theory*. Chicago. Aldline

Gondolf, E W. (2000) *How Batterer Program Participants Avoid Reassaults*. Violinve Against Women, Vol 6 nr 11 2000 1204 - 1222. Sage Publ Inc.

Gondolf, E W. (2002) *Batterer Intervention System: Issius, outcomes, and recommendations*. Thousand Oaks, London. Sage Publ Inc.

Heimer, G. Posse, B (2003) *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*. Lund. Studentlitteratur

Hill, T (2005) *Allians under tvång*. Linköping. Doktorsavhandling. Linköpings universitet, institutionen för beteendevetenskap

Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund. Studentlitteratur

Lag (1998:204) *Personuppgiftslag*

Lag (2003:460) *om etikeprövning av forskning som avser människor*

Laing, L. (2003) *What is the Evidence for the Effectiveness of Perpetrator Programmes?* Australian Domestic and Family Violence Clearinghouse.

Lindgren, M. (2006) *Våld i nära relation*. C-kursuppsats, Social omsorgsvetenskap. Karlstads universitet.

Lundgren, E m fl. (2001) *Slagen Dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Stockholm. Fritzes

Robson, C. (1993/2005) *Real World Research*. Oxford. Blackwell Pub.

Råkil, M (red) (2002) *Menns vold mot kvinner- behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Oslo. Universitetsforlaget

Socialstyrelsen (2001) *Våga handla – kunna se. Utvåg Skaraborg – samverkan för kvinnofrid*. 2001-123-42

Socialstyrelsen (2002) *Myndighetsgemensamma uppdrag om våld mot kvinnor*. Slutredovisning 2002-107-9

SOU 2004:121 *Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt*. Jämställdhetspolitiska utredningen. Stockholm. Fritzes

Svensson, P-G. & Starrin, B.(red) (1996) *Kvalitativa studiet i teori och praktik*. Lund. Studentlitteratur

Starrin, B. (1991) *Från upptäckt till presentation: om kvalitativ metod och teorigenerering på empirisk grund*. Lund. Studentlitteratur

Vetenskapsrådet (1990) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

Bilaga 1.

Frågeområden - gruppledare

Grupp

Hur är era grupper sammansatta

Hur fungerar det rullande intaget i gruppen?

Vad innebär det för gruppdynamiken?

Vad händer då de nya gruppmedlemmarna kommer in i gruppen och de som redan finns i den har hunnit en bit i programmet?

Hur tänker ni om att strukturen ser ut så?

Program

Berätta detaljerat vad ni gör i programmet med exempel från introduktion till avslut - hur ni arbetar praktiskt.

Struktur?

Hur stor individuell frihet har ni att driva gruppen?

Hur gör ni med de personer som inte passar in i programmet och som har påbörjat det?

Hur ser ni på det resultat ni uppnår?

Teori

Hur teoriansknyter ni ert arbete?

Var har ni er teoretiska hemvist?

Hur resonerar ni runt det ni gör i förhållande till den teori ni valt?

Bilaga 2

Frågeområden - samordnare

- Lokal organisation
 - Struktur
 - Storlek
 - Bemanning

- Samordnarens arbete
 - generellt
 - specifikt till mannen
 - roller – hur går de in i varandra

- Arbetssätt
 - i förhållande till mannen
 - ett ärendes gång
 - motivationsarbetet
 - introduktion
 - kontrakt
 - avslutning

- Motivationen
 - var finns motivationen
 - vad betyder den
 - vad är tvång

- Gruppen
 - hur gör man urval
 - vilka män väljer man
 - vilka män väljs bort
 - öppna/slutna/halvöppna grupper

- Återfall
 - vad är det

Bilaga 3

Underlag för utvärdering

Förnamn Efternamn	Personnummer	Ort
Dömd av: Datum: För: Till: Motsvarande i fängelse- straff:	Tidigare domar	Tid i behandling Börjar: Slutar:
Typ av relation vid händelsen	Typ av relation efter händelsen	Typ av relation nu
Barns boende vid händelsen	Tidigare relationer och barn	Kontakt med barnen i nuläget
Utbildning	Arbete före	Arbete nu
Upplevt våld i uppväxten Bevittnat: Självt utsatt:	Kontakt med psykiatri	Tidigare missbruk Allmänt: Vid våldstillfället:
Målsättning in i programmet	Utvärdering efter programmet	

Mansfrid
